

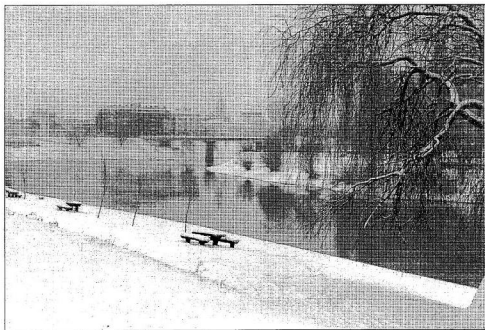
BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

1999. március

X. évfolyam 3. (101.) szám

Ára: 50 Ft

Az első bajai kivándorlók

A XIX. század közepéig az expatriálás, a haza végleges elhagyása szinte ismeretlen fogalom volt Magyarországon. A középkorban s még inkább a reformáció idején sok magyar fiatal tanult nyugat-európai egyetemeken, és később iparoslegények is becsavarogtak a közelebbi-távolabbi külföldre, de előbb-utóbb mind ezek, mind azok rendre hazatértek, hogy a tanultakat itthon hasznosítsák. Még az olyan kalandvívó, különös sorsú világjárók is, mint a bajai Jelky András vagy az arisztokrata

Benyovszky Móric, végül csak hazafelé vették útjukat. Amikor módjuk nyílt rá, a karucmozgalmak bujdosói is ezt tették. A Rákóczi kísérethez tartozó törökországiak voltak a ritka kivétel: őket a császári tilalom halálukig elszakította a hazától.

Az 1848-49-es szabadságharc bukása után a megtorlástól való félelem ezeket kényszerített menekülésre. Helyzetük alapvetően más volt, mint a korábban külföldet járóké. Túlnyomó többségük a szabadságharc katonája volt, magányos férfi, akik gyökértelenül hányódtak erre-arra, és csak a remény élte őket, hogy egyszer - talán új hadakkal, győztesen - hazatérhetnek. Voltak, akik a török hadsereg szolgálatába

álltak, mások valahol Amerikában (Kubában, Mexikóban) harcoltak a szabadságért. Később az olasz egységért küzdő Garibaldi seregében tűntek fel tömegével, s több százan vettek részt az északi oldalon az amerikai polgárháborúban is. De az idő csak múlt, s a remények egyre fogytak. Sokan harcban estek el, többeket a kiáltástalanság öngyilkosságba kergetett, de voltak olyanok is, akik megalkudtak a megváltoztathatatlannak tűnő sorsral, és igyekeztek megkapaszkodni az idegenben: családot alapítottak, megtelepedtek. Amikor az 1867-es kiegyezés vértanul megnyitotta az utat hazafelé, sokan éltek a lehetőséggel, de akik addigra már beren-

dezektek egy új hazában, azokat a helyzetük többnyire maradiára kényszerítette. Ők voltak az első magyar telepesek a világban. Az elmúlt évszázad magyar történelme úgy hozta, hogy később százszerek, sok milliók szögdíjének a nyomukba.

Az itt következő történet elindítja a szabadságharc tragikus összeomlása volt, de szereplőinek sorsa, mint majd kitérünk, mégsem az írást felvázolt séma szerint alakult.

1852. szeptember 9-én Szászország felől egy közpötermetű, kékeszürke szemű, szőke fiatalember érkezett az osztrák határra. Az ellenőrzést végző tiszt rápillantott az Egyesült Államok 4731. szám alatt kibocsátott útlevelére, és udvariasan tisztelegve kívánt jó utat az Ausztriába lépő Francis Bushnak, az okmány tulajdonosának. Akár regény is kezdődhetne ezekkel a mondatokkal. Akkor nyilván le kellene írunk az útírásakat, a határállomás épületét, a környező domboldalakat, egyszerűen meg kellene festenünk a jelenet millióját. Mivel azonban krónikát szándékozunk írni, bármilyen regényes is a történet, elbeszélésünknek lehetőleg tárgyyszerűnek kell maradnia. Ezért további részletek mellőzésével pusztán arról számolunk be, hogy hősünk a határtól Bécs érintésével a megszállt Magyarország felé indult. Számos Stadt und Platz Kommando ellenőrzésén túljutva egy jó hét múlva érkezett az 1849 novemberében császári parancsal külön kóronartományosá nyilvánított Szerb Vajdaság és Temesi Bánság területére. A Baja északi határára kialakított ellenőrzési pont katonái alighanem csodabogárnak nézték a messzi földről jött embert. Nem sejtették, hogy az amerikai útlevelet felmutató különös utas nem egzotikus kalandokat keres a világban ezen a táján, hanem szállóhelyét és szerzetét akarja látni.

Mihálovics Ferenc, mert ez volt az igazi neve a titokzatos utazónak, 1821. augusztus 31-én született Baján. A III. Béla Gimnáziumban ösztöndíjas tanuló volt, hogy 1832-től 1836-ig a helyi királyi nagygimnáziumban tanult, s hogy a négy grammatikai osztály elvégzése után nem folytatta tanulmányait. Mivel az írásos adatok sora itt megszakad, csak találgatni tudjuk, hogyan alakulhatott élete a következő bő másfél évtizedben. Fogózkodt az kínai, hogy 1852-ben külföldről és nem a saját nevére kiállított útlevéllel tért hazra. Ebből nyilvánvaló, hogy egy volt azok közül, akiket a szabadságharc bukása szórt szét a világban. Talán az iskolát elhagyva ő is kostonának állt, mint Türr István, s a hazai események hatására csak úgy, mint ő, Lombardiából dezertált? Vagy itthon har-

colt, és az összeomlás után sokadmagával Törökországba ment, esetleg másfelé sikerült elmenekülnie? Nem tudhatjuk. Mint ahogy azt sem, hogy megjárta-e Amerikát, mielőtt hazatért, vagy a magyar ügyvel rokonszenvező londoni amerikai konzulátó kapott-e útlevelét. Voltaképpen hazalátogatása is rejtély. Kossuth néhány ügynök létszámlája sorstársai közt nemigen akadt más, aki hasonló kockázatot vállalt. Tény viszont, hogy fél évet itthon töltött, s tény az is, hogy 1853. március 30-án oltár elé vezette az alig tizenhat éves Spinitzhoffer Leonórát. A belvárosi templom plébánosa átvezette a dolgot rendkívüliségét, szűkségét illetőleg bejegyezni az esküvőbe a nyakönyvből, hogy az ifjú pár a szertartás után Amerikába távozik. (Itt lenne a rejtély kulcsa? Azért jött volna, hogy hazáról

úti célja Uruguay volt. Miután végigutaztak Nyugat-Európán, hajóra szálltak, és újabb ötévenyeg napos hajóút után pillanthatták meg Rio de la Plata vidékét. Montevideo kikötőjét. A szép fekvésű főváros sok szenvedőt az előző évben véget ért, több mint egy évtizedig dúló háborúban, s a többéves ostrom után érkezésükkor még félig romokban hevert. Nagy szükség volt munkás kezekre. A két bejövő házaspár itt kezdett új életet. A férfiak keményen dolgoztak, a nők igyekeztek otthon teremteni az idegen világban.

Az évtized végén a két család útja elvált. A Vég házaspár Uruguayban maradt. Vég Sándor haláláig fizikai munkával kereste kenyerét. Felesége évtizedekkel túlélte, e század első évtizedében halt meg. Szabó László *Magyar múlt Dél-Amerikában* című könyvéből tudjuk, hogy unokájuk, Carlos R. Vég Garzón, aki az 1960-as években Uruguay ipari és kereskedelmi minisztere volt, 1931-ben és 1973-ban Magyarországon járt, s nagyszülei nyomait keresve mindkét alkalommal ellátogatott Bajára is. Fia, Alejandro Vég Villegas, aki a keresztségben délapja nevét kapta, a hetvenes években a gazdasági és pénzügyek minisztere volt.

Mihálovics (Bush) Ferenc 1860-ban feleségével és két kisgyermekével, Lujzával és Alex-szel újabb hatalmas útra indult. Vállalva a két-három hónapos vízszintes tengeri utat, a család a tóvöli Ausztráliába költözött. Őket is, mint anyát most akkoriban, az aranyláz ragadta el, s rúptette szinté a világ végére.

Az ausztráliai brit gyarmatokon, Új-Dél-Walesben és a szomszédos Victoriában 1851-ben fedezték fel az első gazdag aranylelőhelyeket, és a hírre szerte Amerikában és Európában tízezrek kerekedtek fel, hogy szerencsét próbáljanak a tóvöli földrészen. A szűnni nem akaró emberáradat egy évtized alatt hatszorosára (86 000-ról több mint félmillióra) növelte Victoria tartomány lakóinak számát annak ellenére, hogy sokan nem találtak a vágyott Eldorádot, néhány hónap vagy év után továbbálltak. Csaknem kaotikus, de legalábbis lézasan mozgalmas világba érkezett tehát a Mihálovics család, amikor hajójuk elérte Port Phillipet, Melbourne kikötőjét.

A férfi azonnal belevetette magát a munkába, de néhány hónap múlva váratlanul belehalt a betegségbe, amit még a hajóút alatt kapott meg. Eleonóra, aki - nem tudjuk miért - Magyarországról való távozásuk óta Carolinnak, Carolina Mihálovicsnak nevezte magát, egyedül maradt gyermekeivel. Egy fiatal özvegyasszony az aranymezők férfiakat is próbára tevő viszo-

Mrs. Nagy, alias Spinitzhoffer Eleonóra az 1860-as években.

vígyon asszonyt, tiszának az idegenben?)

A következő napokban nemcsak ők indultak útnak, hanem egy másik ifjú házaspár is. Vég Sándor és felesége 1853. január 9-én szintén a belvárosi templomban esküdték örök házasságot. A férj 1823. július 26-án született, 1831. és 1839. között a gimnázium emeletes diákja volt, és a családi hagyomány szerint a szabadságharcban honvédtisztként vett részt. Ha így volt, talán a komáromi kapituláció után kapott menlevelet, azért élhetett saját névvel háborítatlannal szülővárosában. Ezt sem tudhatjuk. Itt is, most is csak meg-meglódló képzeletünk próbál kiegészítést találni a kevéske adatból kirajzolódó képhez. A tizenhat éves feleség Spinitzhoffer Flóra volt, Eleonóra nővére.

A négy fiatal, a két jó barát és a két testvér

nyai közt! Nem maradhatott sokáig egyedül gyászával. Jelenkeztek is oltalmazók, nem is kevesen. Az ajánlkozók közül a fiatalasszony bonfitársát, Nagy Lászlót választotta. A kecskeméti szülésétől egykori szabólegény 1840-ben, tizenhét évesen vágtatott neki a világnak. Kilenc évet Párizsban töltött, majd Londonban élt, és 1852-ben néhány emigráns hovédíjisz ténaszájában hajózott át Ausztráliába. 1861. július 28-án kelt részvénytírásváltó levele egyúttal házasági ajánlat is. A nagyobb nyomaték kedvéért néhány magyar szerelmes verset és egy gyűrt is mellékelte a küldeményhez. Mindezt és a szülőföldjéről oly messzire szakadt Spinitzhoffer-lány életének további alakulását Egon F. Kunz kitűnő monográfijából ismerjük, amely a magyar bevándorlást a kezdetektől az 1960-as évekig követi nyomon (*Blood and Gold. Hungarians in Australia, 1969.*).

Az új házasságból három gyermek születik: William, Frederick és a kisgyermek-

ként elhunyt László. Ez újabb tragédia sem az utolsó Carolina életében. 1877-ben Nagy László bányaszerencsétlenség áldozata lesz, s ugyanez a sorsa 1889-ben Henry Parkernek, a harmadik férjnek is. Az özeveg ezután egy ideig házevetendőként dolgozik, majd öreg napjaira lányához költözik Coolamonba. A napokból évek, sőt évtizedek lesznek, mert a sok soracsapás ellenére igen magas kort ért meg jó egészségben és szellemileg mártóvígig frissen: 1928. november 20-án halt meg. Sírjánál még élő gyermekein kívül húsz unokája, huszonhat dédunokája és öt ükunokája búcsúztatta. Kései leszármazottai, a sok-sok Webster, Jackson, Macaulay, Iverach és más nevű ausztrálban mindmáig eleven az eredet tudata: az ők jó öseik valámikor réges-régen a távoli Magyarországról indultak el új hazát keresni.

Bólint László

A hónap műtárgya Telcs Ede Kossuth-szobra

A Türr István Múzeum képzőművészeti gyűjteményének egyik jelentős egysége Telcs Ede hatagátka. Telcs Ede 1872-ben született Baján, s 6 magá úgy vélte, hogy apai nagyapjának, a fiatalon elhunyt köfáragó mesternek életétől művészi ambíciók keltek új életre benne. Halála előtt egy esztendővel, 1947-ben fejezte be önéletrajzának, visszamemlékezésének megírását, melynek ezúttal között részleteiből Kossuth Lajos köztéri szobrának történetével ismerkedhet meg az olvasó.

"Ebben az időben (1905-ben) újabb két nagy emlékműpályázat foglalkoztatta a magyar szobrászokat és építészeket. A Kossuth és a Szabadságharc szoborpályázat. Én különösen az utóbbiban voltam érdekeltve s valószínűleg erre készítettem legjobb pályázatomat és ezzel arattam a legnagyobb-fiascót.

Bentli Sárkány építéssel társultam, aki az én elgondolásom szem előtt tartásával készítette el az emlékmű architektúráját. Ez egy háromoldalú csonka gúlából állott, melyet a földalapotól jelképező gúmba koronázt meg. A gúla három oldalán a szabadságot, egyenlőséget, testvériséget eszméjét ábrázoló magas reliefben ábrázolt, részben azonban a reliefből teljesen kilépő csoportok voltak elhelyezve, a földgúmb tetején állott egy meztelen férfi, aki az Embert,

illetve az emberiséget személyesítette meg, mellette a szabadság örök zászlóbúvá, egy sasmadár bontogatója szárnyait. A pályázatot Szamovolvzky és Gács, két fiatal, igen tehetséges szobrászművész nyerte meg egy nagyon érdekes pályamunkával, melyen egy láncait lezúzó bíka jelképezte a magyar Szabadságharc mindent eladó erejét. Én ezúttal - és az egész pályafutás alatt először is utoljára - díjazottak között sem voltam, miután a júly [zárójel] megállapította, hogy félreteríttem a pályázat elgondolását és nem a magyar szabadságharc, hanem az emberi szabadság szobrát terveztem meg. Pályamunkámat a júry így csupán megvételre ajánlotta, de úgy a hivatalos kritika, mint a hírlapokban megjelent sajtókritikák igen nagy elismeréssel írtak munkámról. Legmesszebb ment e tekintetben Kiss József folyóirata, "A Hét", mely emlékeztem szerint valami olynt írt, hogy a magyar Szabadság eszméje nálam a Világ szabadság eszméjévé tárgult s e tekintetben már egyenesen Petőfi-vel hasonlított össze. Bár tudtam, hogy ezt a kritikát elsősorban Kiss József meleg barátságának köszönhetem, az mégis jól esett és némi enyhítő íru szolgálta bukásom fájdalomára.

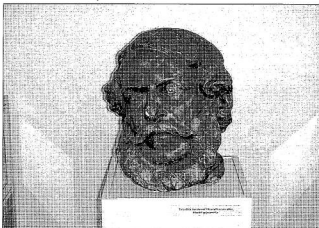
1905. évben egy kisebb emlékszobrot is készítettem, mely Azary Ákosnak, az Állatorvosi Főiskola híres igazgatójának

emléké volt hivatva megörökíteni s amely a főiskola kertjében az 1905. évi Budapestent megtartott nemzetközi állatorvosi kongresszus alkalmából került leleplezésre. Ebben az évben további jelentősebb munkám volt egy plakét, melyet a nemzetközi bűntényi kongresszus megtartása alkalmából készítettem, egy márvány mell-szobor és egy Beethoven fej, melyet kőben mintáztam meg s amellyel az 1905. évi téli túrlaton arattam nagy elismerést. Végül ennek az évnak egyik legjelentősebb munkája volt a kecskeméti Kossuth szobor, melyet 1906-ban fejeztem be.

Ezzel a szoborral Kecskemét városá válni különböző emléket kívánt emelni Kossuth Lajosnak, elterő az akkoriban országiszterre felállított és már szolványossá vált Kossuth szobroktól. Kada Elek, a város kulturált és kiváló polgármestere beszélt velem erről és nagyon lelkesre költöttem, hogy valami újat, a "hírs vörös"-hoz méltó emléket tervezek. Elkészítettem a szobor 1/6 méretű mintáját és bemutattam Kada Eleknek. Ő nagyon meg volt elégedve munkámmal és megbízott, hogy minél előbb készítsem el. Hozzáfogtam tehát a munkához és az ígért időre is is készülttem vele, úgy hogy a szobor 1906 júniusában leleplezésre készen állott.

A szoboravatást Kecskemét város országosi ünnepséggel ülte meg, ami természetesen is volt, ha meggondoljuk, hogy akkor kivételesen a 48-as párt volt kormányon és Kossuth is a kormány tagja volt. Természetesen ő is megjelent a szobor leleplezésén, Szerényi államtitkár kíséretében, akit nem is a miniszter jobb kezének, hanem fejének tekintettek. Ott volt továbbá Kecskemét képviselőjének, Szappanos Józsi bácsinak, a képviselőház legfiósebb tagjának társaságában Juszt Gyula, a képviselőház elnöke, Holló Lajos és a 48-as pártnak még egy csomó prominens tagja. Az ünneplő tömeget pedig igazán stílusosan néhány volt 48-as öreg honvéd vezette, régi honvéd uniformisban. Ott volt az a katonaság, az ifjúság képviselete és a város apraja-nagyja. Kossuth Lajos emléke Kecskeméten még valóban ott élt mélyen belevésszőve az ottani nép lelkébe, mely apjától, hogy nagyapjától vette át örökségét szabadságharcunknak és "Kossuth-apának" emlékezetét. Mikor Kada Elek polgármester jeladatára leluhott a lepel az emlékműről és a kecskeméti öreg templom tornyából megszólalt a tárogató szívet fűdítő hangja, a polgármester szívében könyv oszilgott és bizony - az én szememet is csípte valami sóz folyadék.

A szobor talpatzán pedig ott állott Kossuth Lajos bronzalakja, azt hiszem valóban

nagyon emlékeztetve nemzetifünknek erre a nagy fiúra, aki csaknem 60 évvel ezelőtt szinte ugyan erről a helyről hívta fegyvert be az Alföld magyarjait.

A talapat alatt - és ez teljesen szokatlan volt a magyar emlékszobroknál - egy meztelen férfi ült, csak a legszükségesebb helyen egy kis lepellet fedve, állát - szinte Rodin "Penseur"-jének pózában - az egyik karjára támasztva, minden másban azonban szöges ellentéte volt ennek a nagy műnek, mert az én magyaromnak szinte minden izma megfeszült, mintha ugrásra készen állna s csak Kossuth feladására várva, hogy - "ha még egyszer azt izeni!" - a másik kezében tartott kiegyensúlyozott kaszival rámenjen az osztrákra.

Míg a szobrom főalakja általános tetszést aratott, addig a mellékalak ellen több kifogás hangzott el: a legtalálhatóbb megjegyzést egy talpraesett magyar menyecsikétől hallottam, aki elég hangosan jegyezte meg: "Hát bizony annyi sok pénzű, mér egy nadrigot csak adhatott volna a szegényóntelenre."

Lehet, hogy ennek a szigorú kritikusomnak igazra volt, a magyar nép alapjában véve szemérmes és bizonyára egyik fia sem állna ki meztelenül Kecskemét főtéren. De nekem, a művészek nagy győbőrülését okozott, hogy a teremtés legzebb formáját, az emberi testet a maga meztelen szépségében megmintáztattam, visszaadhattam az izmok játékeit és oly szobrot alkotottam, amely - ha a sors kegyes hozzá - évszázadokig ott állhat egy magyar városnak a főterén és mikor én már rég nem leszek, hirt adhat a késő utódoknak egy magyar szobrásznak művészi elgondolásáról. Egyébként a művészi fórumok is kegyesebbek voltak hozzám, mint a kecske-

méti menyecske, mert műfimet általában komoly elismerés fogadta. A leleplezési ünnepségnek még egy derűs epizódjáról számolt be nekem Roskovits Ignác barátom, a jeles festő. Egy idősebb alföldi magyar megkérdezte tőle: "ugyan, má tessék mondani, úgy-e az a Kossuth apánk fia, az a szép fekete szakállas ember?" - és ezzel Holbó Lajosra mutatott. Mikor azonban R. Náci megmutatta neki Kossuth Ferencet, az öreg magyar csak megráta a fejét: "nem lehet a kérem, nem jól tudja az Úr, az a német képi nem lehet a Kossuth Lajos fia." Hát bizony igazra is volt, mert Kossuth Ferenc inkább nézett ki egy Bach korszakbeli osztrák tisztviselőnek, mint a nagy Kossuth fiának. A történetet közérthetőség fogadta még a Kossuth párti képviselők részéről is, de az egyezkedtek a miniszter előtti elhallgatni."

Kovács Zita

Bálint Attila kiállítása a Nemzetiségi Központban

Bálint Attila alkotásából két hónappal ezelőtt nyílt tárlat a József Attila Művelődési Központ Galériájában. Ma itt Attilának egy kicsit más arcát, helyesebben művészetének egy kicsit más karakterét, az önkifejezés árnyalatnyi változását fedezhetjük fel. Ha körülnéznék, láthatják: ez a tárlat "csendesebb", "törődke-sebb", törekenyebb a korábbiánál. Grafikáiban a csenél, a sejtetés, a töredékesség azonban bizonyos esetekben sokkal többet mond, mint másból a pontos, minden részlete kiterjedő ábrázolás. A világból az érdeklő, ami látszatra kívül került, periferiára szorult. hiszen egy szép tenger hajnalban nem kíván bizonyítást, egy eldobott újságpapíros viszont igen. A világ peremére szorult tárgyak, lények érdeklik, és úgy érzi, hogy ha ezeket el tudja juttatni valahogy a világ szívébe, akkor fontosabbat tett bűmínél. S ez így is van.

A művészileg kifejezett élmények fogalmi nyelvre való áültetése meglehetősen nehéz feladat, hiszen a művészet mindig valami olyasmire vállalkozik, amire az élet nem vállalkozhat - különben mi szerepe is lehetne? Bálint Attila alkotásai sem fordíthatók le köznapi, fogalmi nyelvre, hiszen ha ezt meg lehetne tenni, nem lenne többé szilkségünk rá. Engedjék meg nekem tehát, hogy pusztán arról beszéljek Önöknek, ahogyan én látom a valóság és a művek kapcsolatát, az alkotások megközelítésének folyamatát.

Bálint Attila művészetének középpontjában az ember, a létezés értelmét kutató ember és az élet értéke: a tett, a szolgálat áll. És néhány kérdés: örülünk létezésünk valóságának? Vagy szegélyeljük magunkat, hogy emberek vagyunk? Miért? Mit tehetünk és ezzel szemben mit teszünk a világért, amilyenben élünk? Mi mellett élünk? Háború, öldöklés, múltó pillanatok, fel nem ismert, eltűnő természetes csodák, pusztuló városok, pusztuló műemlékek, haldeklő értérendek. Közben kit szolgál és mit tesz az EMBER? Kérdések vannak - válaszokat keresünk, ahogyan Bálint Attila is.

A tárgyi világ mozzanatai, Bálint Attila életének élményei, emlékei látomászerűen a természet, a történelem és a vízöz határvonalán jelennek meg művészetében. A kiltső valóság, az élet köznap mozzanatai úgy öltenek testet alkotásai-ban, mint a létezés értelmét és jelentését kutató, a felszín mögötti világ, a belső valóság kérdéseire is választ kereső emberé.

A gondolatok képpé való átélénygítése meglehetősen kockázatos feladat. Az emberiség ékorától kezdve a megnevezés, a fizikai megjelenítés a feszültség csökkenéséhez vezetett. Nevet adva, elkülönítve és megkülönböztetve minden másról megszabadítottuk őket misztikus hatalmuktól, melyet tabuként birtokolhatnak. S bár a fizikai megjelenítés bizo-

nyos módon a feszültség csökkenéséhez vezet, Bálint Attila művészi nyelve nem ismeri a feszültségcsökkentést, a megnyugvást: alkotásaival a feszültség állapotának rögzítésére törekszik. Mivel az európai kultúrában a feszültség mindig oldódással társul - egészen a modern művészet megszületéséig, különös az, ahogyan elviselhetővé válik mindez nála, aki éppen a feszültség állapotának rögzítésére tesz kísérletet.

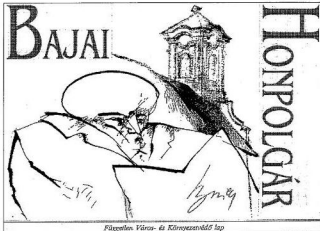
A kapu, melyen át Bálint Attila művészi világa megnyílik előttünk az érzelem: a szeretet, a büntület, a magány és az elidegenedés.

Kétféle magánnyal találkozhatunk művészetében: az érzelmi és az egzisztenciális egyedülállt problémájával. Bálint Attila magányának forrása a másik lény távolsága, az emberek közötti távolság, az elidegenedés, a közömbösség, a hiány - ez azonban a LÉTEZŐ hiányt jelenti - a másik lény létezésének bizonyosságát áttételesen belső világrendjének stabilitását.

Tudjuk, az európai kultúra XX. század végi fejezetének legnagyobb inspirálója a büntület. Ahogyan a bűnnek is megvan a maga szereposztása, a maga pillanata - ugyanígy a művészetben a gyengeségeknek, hibáknak is. A művészet azonban nem belerögzít ebbe a hibába, hanem megadja azt a lehetőséget, hogy az ember megváltódjon. S éppen ez az, amit Bálint Attila fontosnak érez, s ez az, amit alkotásaiban mi is érezhetünk. A tehetetlenségről árulkodó büntületenül átélt bűnösség felismeréséről van szó, amikor a személyes büntület a személytelen művészet feloklását keresi.

A művészet számára egy nagy erőfeszítés az elvesztett paradicsomért, ami a jelenlét paradicsoma. Ezt elveszíteni még a halálnál is súlyosabb - enélkül ugyanis nem lehet meghalni sem.

Legtöbb alkotásában azt érzem, hogy az egész világ, az egész univerzum számára egy alapvető egység. Péciául, hogy közte és egy kavics között van ugyan különbség, de távolról sem olyan döntő, ahogy az kívülről látszik. Behatol az apró, látszólag jelentéktelen dolgok belsejéig, s így az átélésnek olyan mély fokára jut el, ami szinte kiégeti a papírt. Ha nem hatolna be a dolgokba, akkor az, amit ábrázol, meghalna a papíron - de mivel behatol, megere van. Az átlényegült világot, a tények nélküli valóságot keresi. Valóképpen az anyagi és a szellemi egyidejű-

Filippon Város - és Királyságról lap

Bálint Attila távirólata a Bajai Hónpolgárnak

ségéhez érkezik vissza újra és újra. De bárhol is végződik Bálint Attila elmékedése, művészerete biztos ösztönllt vezeteti őt a helyes útra, melyen a szellem nem belevész az anyag végtelenségébe, hanem felfedezi a kétfoldesek hitt végtelen azonososságát - önmaga egységén keresztül ismeri fel a világ egységét. Ugyanakkor tudomásul veszi a végtelen távolságot, amely az emberlét és az örökkévaló világ között húzódik. De ez nem arra serkenti őt, hogy megmaradjon az immancia korlátai között. Inkább arra keresi a választ: lehetséges-e a létezés folyamán kívülre helyezkedni? Valamiféle külső pontról figyelni az életet? A fizikai világ léteseményeibe képest ez a külső pont egyfajta szellemi sík lehat.

A művészet összességében Bálint Attila számára a jövőtehetetlen jóvátételét jelenti. Vagy legalábbis az első lépést a képtelenség és sötétjébe. Pessimizmus ez? - kérdezzhetjük joggal. Nem. Én úgy vélelem, az egyetlen lehetőség arra, hogy ne legyen pessimista. Egy olyan csend, egyszerűség, komolyság megközelítése, amilyen a gyermekeké, mivel egyedül ebből emelkedhet fel az első hajnal vizsgálása. S ne felejtjük el: a művészetben egyedül a "megoldhatatlan" helyzet reményteljes. A többi az élet gondja...

Kovács Zita

A mi anyánk

Hídeg november este volt. A nap korán elfint a nyugati láthatáron, és az ég lassan megtelt tiszta fényű csillagokkal.

- Papa, tetél a tüzre a nagyszobában? - kérdezte Anyánk.

- Persze hogy tettem, de a szén már nagyon fogytán van. Holnap elmegyek a Tüzipbe, talán lesz nekik lengyel szentik.

- Kötve hiszem - dühnyögte maga elé Anyánk.

- Ha nem lesz, akkor ki kell mennem az erdőbe száraz fát gyűjteni.

- Dehogy mégy, Szivem. Még majd valamelyik orosz lellő! Minden gyanúsra lőnek.

- Jó-jó Pajtókám, de nem maradhatunk tél-

viz idejére tüzelő nélkül. Megfáznak a kicsik.

- Óh, Istennem! - sóhajtott Anyánk - Mi lehet a lányommal meg a fiammal Budán? Csupa rossz hír mindentinnem.

- Talán már nincs is oktatás. Talán haza tudnak jönni ők is.

- Én is arra gondoltam. Csak ne nyugtalanokdj, Pajtókám!

- Dehát velem voltál a Főiskola igazgatójánál amikor közölte vejták, hogy a fűnkent Gőrgországra akarja küldeni csereszándjásnak. Neki most nagyon kell tanulnia!

- Igaz-igaz, majd elfeledem, de legalább a

kislányom jönne haza - sopánkodott Apánk.

- Papa, nézd meg, hogy a kiszobában eladtak-e már a srácok! Jancsi olyan nyugtalan, takard bel!

- Megyek, Pajtókám.

- Halod? Most kérekdedik be az esti gyors Budapestről.

Valóban hosszú, ismételt vonatfűtő haraszt bele a néma éjszakába, mert tízenegy óra egy kisvárosban, Baján már éjszakai számítás.

- Nyugodj meg, Pajtókám, holnap majd a körmére nézek.

- Na, a fene egye meg - mordult fel Anyánk -, ez a kis tej majdnem kifutott.

A Papa nem szólt, tett a tiszhelyre is fát.

- Még jó, hogy észrevettem. Nem tudom, mit adtam volna reggelire a gyerekeknek. A kenyér is fogytán. Ezt a kicsit majd becsomagolom a fiúknak uzsonnára. Reggel kenyeret is kell majd keresni.

Ekkor valaki megzörgötte a kiszoba ablakát. Anyánk ijedten kapta fel a fejét, Apánk is az ablak felé meredt.

Csak nem, csak nem történt valami a gyerekeivel ott a fővárosban?!

- Fiam, nézd már meg, ki zörög, még felkelti a kicsiket!

Amikor Apánk az ablakhoz ment és félreháta az elcsúsztatott, Anyánk is odalépett mellé. Egy idős nő állt az utcán kézenfogva egy kislányt.

- Tessék mondani, itt laknak a Ráczkék? - kérdezte félénken.

- Igen itt - lépett Apánk elé most már bátrabban az Anyánk.

- Budapestről érkeztem a kis unokámmal. Most jött be a gyorsvonat. Nincs senki ismerőstök, akishez segítségért fordulhatnék. Az Ön fivére Pestszentlőrincen a szomszédunk. Ő mondta, hogy keressük meg magukat, az ő hága biztos segít nekünk.

- Jószony! Gyorsan kinyitjuk a kaput, jöjjenek be, azonnal kezdődik a kijárási tilalom!

- Papa, menj már, engedd be szegényeket! Zsipszi kutyánk vadul ugatott, nem szeretted a késői látogatókat.

- Helyedre, Zsipszi! Takarodj a helyedre! Ne félj, kislányom, nem bánt, csak ugat. Jó házlőrés. Sokan meggrugdosás a kaput, és akkor nagyon harcias.

Anyánk már nyitotta is a konyhajtót.

- Tessék beljebb jönni. A Nándortól jönnek? Hogy van az én öcsém?

- Üdvözlétek kiki! Ott Lőrincen nincs különösebb baj. Az emberek perze félnek.

Akkinck nagy volt a szájuk a fordulalom előtt, azoknak most még nagyobb. Nándor jól van. Kedves szomszéd, nagyon jószívű

ember.

- De hát miben lehetek a segítségükre? - kérdezte Anyánk, és friss meleg tejet mert egy csészebe a kislánynak, meg a reggelire őrözt kenyérből is leszelt egy darabot. - Holnap majd kisebb lesz az uzsonna - gondolta.

- Jó emberek, nagyon szomorú helyzetben vagyunk. A leányom és a vejem elmenekültek Magyarországról. Engem itt hagytak ezzel a csöppséggel. Nekem nincs nyugdíjam, nincs keresetem. Idős vagyok már. A lakás ugyan a lányoméké, de OTP kölcsönre vették. Én a részleteket se tudom fizetni. Nincs más választásom, utánuk kell mennem Jügoszláviába. Meg kell kereshem a lányomat.

- Óh, óh! - sóhajtozott Anyánk.

- Nándor mondta, hogy van itt a városban egy bátyja, aki nagyon sok embert ismer, és biztosan tudna segíteni nekünk.

- Valóban, Lajos bátyám talán tud segíteni. De asszonyom, ma már az utcára se léphetünk. Kijárási tilalom van.

- Fiam - szólt Anyánk -, a nagyszobában csinálunk felhelyet.

Így maradtak ott egy éjszakára az anya és unokája. A fáradt vendégek hamar elpilleltek a jó meleg szobában.

Szüleink már ágyban voltak, amikor az Apánk megmozdult:

- Pajtókám, nem lesz ebből valami bajunk? - Ugyan Papa. Ezek a szegények most komoly bajban vannak, és mi is szülők vagyunk. Mi tudjuk, hogy mit jelent a "család". Lehet, hogy a politikusok erről megfeledeznek, de az igazi szülők mindent megtesznek a gyerekeikért. Reggel majd lemegyek velük Lajos bátyámhoz. Úgy csinálunk, mintha hozzáink jöttek volna látogatónak. Talán nem vette őket észre senki. Láttad, milyen helyes kis pojiya van a kicsinok? Tudod, arra gondolok, hogy valahol talán a mi gyerekeinknek is segít valaki, ha rászorulnak, ha éheznek.

- Jól van, akkor reggel nem megyek tiszlőért. Előbb élelmet keresek a városban. Anyánk odabújt Apánk mellé és elszenderedt. Boldog volt. Az anyik boldogan segítettek más anyáknak.

***

Lajos otthon volt. Meglepődött a korai látogatók láttán. Anyánk gyorsan elmondta a látogatók célját. Az asszony a kislánnyal nagyon félénk volt. Nagyménék, Anai valahonnan cukrot varázsolt elő a kislánynak.

- Aztán hogy hívják, kicsim?

- Évike.

- És az is tudod, hogy hány éves vagy?

- Igen. Négy.

Nagybátyám indulóban volt.

- Amíg én utánanézek ennek a határ ismerő bunyevácnak, maguk maradjanak itt. Anyánk is bűcszított, mert várt rá a háztáron.

A továbbiakról csak annyit tudunk, hogy az a bizonyos bunyevác férfi elvállalta: kiviszi az asszonyt és a gyereket valami dűllőthoz. Ott csak át kell sétálnunk a határon.

Így is történt. Az asszony kézenfogva a kicsit elindult a megjelölt irányba. Rövidesen határőrök, karhatalnisták vették őrzésbe őket.

Sokáig nem tudunk sorsukról semmit.

1957-ben szokatlanul korán köszöntött be a tavasz. Duzzadtak a fákön a rügyek. Langyos szél sópört végig az utcákon. A Dunához kimerészkedtek már a megszállott pecások. Javult az ellátás is.

Az emberek belefáradtak az elmúlt hónapok kízdalmába. Mindenkit csak a közvetlen holnap érdekelt. A város lakitányai feltöltődtek jól felszerelt szovjet csapatokkal. Nagy igyekezettel szervezték a párt fegyveres alakítását a munkássórséget.

Országzerte egymást követték a politikai perek. A kalocsai kárhatalmi ezred kutatót a fordulalom aktivistái után. Bebörtönöztek a Forradalmi Bizottságok, a Szakszervezetek vezetőit. Hőrszakkal letörték a sztrájkklárléteket. Az emberek lehajtott fejjel, szólanul siettek el egymás mellett az utcákon. Több mint százötvenezer ember menekült el az országból.

Egy szürke csélelőtn levelet hozott a postás Rácz-családnak. Amikor Anyánk átvette a hivatalos írást, megijedt. Remegő kézzel bontotta fel. Egyedül volt otthon.

Apánk már dolgozott, Jancsi, Misi iskolában, a kis Zoli óvodában volt.

- Városi Bíróság! A címzett: Anyánk, Rácz Jánosné!

- Jaj, csak nem történt valami a gyerekeimmel? - ijedt meg Anyánk, és olvasni kezdte az írást.

- Alulírott megidézzük Rácz Jánosné harmadrédu vádlottát úrv. Sipoos Ervinné és unokája Kemény Éva kiskorú bűnügyében...

- Ūristen! - jajdult fel Anyánk - ki lehet ez a Sipoos Ervinné? És miért vádolják őt? Harmadrédu vádlott? De hát hogyan?!

Kézét félbe ejtette, és lerogyott egy konyhaszékre. Csak nem az a szerencsétlen asszony, aki az őszben itt aludt egy éjszaka, akinek szállást adott a kis unokájával együtt...?

Nagyon izgatott lett, de meg is könyөгben...

bűnt, mert valójában attól ijedt meg, hogy valahol a fővárosban történt valami baj a két nagyobb gyermekével.

Teljesen megfelféledkezett az idő múlásáról. Felidézte az utolsó hónapok eseményeit.

Milyen bűnt követhetett ő el...?

- Jaj Isteneim! Hogy elszaladt az idő! - riadt fel, rohan az óvodába Zolikiért.

Az esti órákban, amikor a gyerekek már ágyban voltak, elindultak alvóké Lajoshoz. A kijárási tilalmat már felfüggesztették, de az utcaik még mindig kihaltak voltak. Az emberek féltek.

Lajos és neje, Anci ottthon volt. Ők is azon töprengtek, mi lehet az előzménye ennek a levélnek. Lajos is kapott hasonlót, de ő másodrendű vádlott volt. Az elsőrendű az a szegény öregasszony, Sipos Erviné. Más név nem szerepelt a levélben.

- Nem tűnt fel nektek, hogy az a bunyevác hiányzik a vádlottak közül? - kérdezte Anci nénék.

- Ugyan, Anyu! - mondta Lajos. - Az mindig is egy pecsövics volt. Magam sem tudom, hogy bízhattam meg benne.

A napok gyorsan rohantak, és a megduzzadt bimbókból friss, üdezőlő levelek fakadtak a fíkon. Szép tavasz ígérkezett. Közlekedett a tárgyalás időpontja. Anyák és Apának egyik gyermekének se tett említést az ügyről. - Nem szabad megzavarni őket - vélte Anyánk.

Aztán eljött a tárgyalás napja. A gyerekek mit sem tudva mentek óvodába, iskolába. Az életért való küzdelem a felnőttek dolga volt. A délelőtti tízre kitűzött tárgyalás bírósága egy hírhedt kommunista, Lakatos István volt. A vádat a rendszert híven kiszolgáló ügyész képviselte. Két népi ülnök helyezették a bíró oldalán.

Ismerlették a vádat: magyar állampolgár disszidálási kísérlete és annak elősegítése.

Az elsőrendű vádlott a megtört idő asszony volt. Időskorában elvették tőle a kiskorú unokáját, és egy nevelőotthonba helyezték el. Az asszony védekezésül elmondta ugyanezt, amit már azon a bizonyos november 8-án elmondott, és ki tudja, hogy még hányszor ismételt meg a kihallgatások során.

Lajosnak fordolatos határátjárás elősegítéséről vádolta az ügyész. Ő jól ismerte ezt az embert. Tudta, minden rendszert képes kiszolgálni. Lajos konokul hallgott fejfel halgatta az ügyészt. A pecsövicsot meg se idézték. Ezután került sorra harmadrendű vádlottként az Anyáknak.

- Maga hogy képzelte, csak úgy mindenféle ellenforradalmi szemét menekülőövek segítségét ad?

- Egy anya soha se lehet szemét, ha a gyermekét védi.

- Mitől védi? - harsant fel az ügyész éles hangja.

- Minden anya szent kötelessége megvédeni a gyermekét minden bejtől!

- Maga mellébeszél - ordított közbe a bíró. A teremben alig volt közönség. Az emberek elfáradtak már az efféle bírósági ügyektől.

- Kérem! - szólalt meg Anyánk szomorú hangon - Az anyaság szent ügy...

- Ne prédikáljon itt! Arról beszéljen, milyen indítékaival szaladt arra, hogy egy ellenforradalmár családjának segítsen!

- Amikor azon a bizonyos késő estén szálaltam adtam ennek a szegény asszonynak, én öt sem forradalmárnak, sem ellenforradalmárnak nem tekintettem. Én csak egy ugyanolyan anyának ismertem, mint anyányé én vagyok, mint amilyen az Ön édesanyja is lehet. Ezen a földön - hiszen -, hogy nincs olyan anya, akinek a szíve ne ugyanent diktálta volna. Mi nem politikai anyák vagyunk. Mi emberi anyák vagyunk. A mi erőnk a szeretet. Ne kívánja senki és semmilyen hatalom az anyáktól, hogy eszméjüket adják el egymásért.

A bíró letette Anyánkat, és visszavonult társaival. A teremben félelmetessé vált a várakozás.

Ítéletet hirdettek. Mindenkinél fel kellett állnia.

Az elsőrendű vádlott három évi börtönbüntetéssel. Másodrendű vádlott, Lajos bányák másfél évi börtönnel. Anyánkat harmadrendű vádlottként 6 hónapi fogházalás sújtották. Ebből később 3 hónapra csökkent a büntetést. Figyelmen kívül hagyták a három kiskorú gyermek sorsát. Akkor így kellett megszilárdítani annak a rendszerek a hatalmát, melynek jelszava volt: "Legfőbb érték az ember!"

Etről a három hónapról nem sokat tudunk. Húgom már nem volt Magyarországon. A kicsiket Apánk Anci néném segítségével vigyázta. Engem, mint a Póskolai MEFESZ elnökét, akinek "személyes jelenléte akadályozta a KISZ szervezeti megalakulását" a Főiskolán két államvizsga között azonnal kirúgták. Látogatnom sem volt szabad az épületet. Őcsím még nem sokat foghattak fel ezekből a dolgokból,ők még túl fiatalok voltak.

A MI ANYÁNK kiöltötte a három hónapot a bajai fogházban. Akkor még volt ilyen. Apának a lehetőség szerint látogatta őt. Ez az idő valahogy az 5 títkuk maradt ökökre. Ma se beszélnek róla.

Egy alapítványról

1990. november 22-én Erdei László nyugállományú honvéd alezredes (a Bajai Tízti Klub vezetője) alapítványt tett felesége, dr. Soltész Rózsa kórházi oszt. vez. főorvos emlékére annak érdekében, hogy anyagi ellátással és elősegítse az orvosi gyógyító és tudományos munkát. Az alapítvány összege 100.000 Ft. Ennek éves kamatát egy összegben kapja meg két egymást követő évben egy-egy 35 éven aluli orvos, minden harmadik évben pedig egy 30 éven aluli egészségügyi szakdolgozó.

Az alapítvány székhelye Baja, kezelője pedig a Bajai Kórház. A kuratórium személyi összetételének meghatározását, a pályázatok meghirdetését és elbírálását, az alapítványi cél megvalósításának ügyrendi feladatait a kórház igazgatóságára bízta. Az alapítványi okirat módosításánál megjelölte, hogy az alapítványi összeget növelni kívánja, aminek érdekében végrendeleti intézkedéseket fog tenni.

Meg kell jegyezni, hogy 1997 augusztusában az alapító okirat módosításra került. Ennek értelmében "Az alapítvány pártoktól, politikai szervezetektől független politikamentes szervezet. Pártot, országgyűlési képviselőjelöltet, önkormányzati képviselőjelöltet, polgármester-jelöltet nem állíthat és nem támogathat.

Pártoktól, politikai szervezetektől támogatást nem fogadhat el."

A rendszerváltozást követő alapítványtevés hihetetlen dinamizmusa ma már mindenféle konzekvenciájával egyetemben ismert. A fennmaradást csak azok a szándékok lettek alkalmasak, amelyeknek hitelük volt, függetlenül gesztusértékűktől.

A kórházzal és a betegellátással kapcsolatos nemes szándékú támogatási formációk (például Koronára alapítvány, Szívbetegéért alapítvány stb.) annak arányában egészültek ki, amennyit valójában érnek.

A hivatkozott alapítvány - mint kezdeményezés is - jó talajra hullott. Kisebb és átmeneti igazodásokkal permanensen működött. (Jóopunti elöljáróságok, illetve az 1997. évben elmaradt pályázattól eltekintve) fennmaradt és ma is működik.

Az alapítvány összege már 250.000 Ft-ra emelkedett és a kamatai alapján megpályázható összeg a nettó 50.000 Ft-ot megközelíti. Ez a tétel - ismervé az egészségügyi dolgozók teljesítmény-finanszírozásának szabályait - jelentős összegnek tekint-

betű.

A pályázatok kihirdetésének formai velejárói ünnepélyességet, meghitt és színvonalas szimbollikát képviselnek.

Tagadhatatlan, hogy az alapítvány mögöttes zugaiban kórház történet is van. Továbbmerről talán még egy kis globális történelem is meghúzódik. Függetlenül a szereplőktől és a helyszíntől. Elsősorban az indított a visszatérítésre, nevezetesen a történetiség, ami két irányból készíthet elemzést.

Egyfelől azért, mert a kórház újabbról történetének kezdetétől - 1903-tól - mindig volt az intézménynek Fertőző Osztálya, és ez az osztály 1997-ben megszűnt. Helyesebben szólva megszűnhetett. A megszűnhetőség pedig abból következett, hogy az elmúlt közel 100 esztendőben - de legfőképp az elmúlt fél évszázadban az orvostudomány nagy győzelmeket aratott a ragályos betegségek elleni küzdelemben.

Mint említettem, már 1903-tól a fertőző betegségek ellátása alapvető kórházi feladatként jelentkezett, és a mindenkori belgyógyászati osztály ellátási körébe tartozott. Az alapítványtörvény felésege, Dr. Soltész Rózsa volt az első önálló járványtani feladatokat is ellátó vezetője ennek a diszciplínának. Annak ellenére, hogy nem elsősorban klinikus volt, de sokkal inkább közegészségügyi szemléletből vezérelt egészségpolitikus - meghatározó feladatkört látott el az intézmény életében.

Életútjának ismertetése nem ennek a rövid recenzióknak a feladata. Mindezenre magának mondhatja a II. világháború utáni magyar közegészségügy fejlődésének és fejlesztésének aktív támogatóját és szakértő vezetőjét.

Követője dr. Pataki István főorvos már a fertőző betegségek és az általános belgyógyászati határterületi problémáit volt hivatva megoldani, és az ő működésének ideje alatt juttat el a kórház vezetése ahhoz az állásponchoz, miszerint az osztály pótolható az ún. Infektológiai Járóbeteg ellátási kialakításával.

Ez megtörtént, a szakambulancia a betegek 75 %-át maradéktalanul ellátja. A felvétel ellátást igénylő esetek elsősorban a Kiskunhalasi Kórház Fertőző Osztályán történnek.

Ez a gyors változás végül is örömteli, és semmi nem von le az alapítványtevő és a kórház első önálló Fertőzőbeteg Osztálya főorvosának érdemeiből.

Vajtai István

Bajai arcképcsarnok

Dr. Cseh Imre
(1906-1990)

A Cseh család őse, Cseh Lőrinc Abafi (I.) Mihály erdélyi fejedelemtől vitézségéért 1662-ben armáliát kapott - István, András, Pál és János - fiaival együtt, azaz nemesi levelet és címert, a fejedelmi okirat kiegészítésékként mellő birtokot nem juttatott. Mivel az armalista család őse Szent Katalin született, illetékességi helyéről kapta a nemességét jelző, megkülönböztető szentkatalinai előnevet. Cseh Lőrinc egyik fivő utóda, Cseh Pál, az ojtói szorosozás közeli, háromszék megyei magyar faluba, Gelencére házasságot, feleségül vette Nyerges Margitot és annak jószágára, Gelencére költözött. Ebből a frigyből alakult a familia gelencői ága. Az egyik leszármazott, az 1880-ban született szentkatalinai Cseh Imre János érettségizett adóhivatali tisztviselő foglalkozású utód és Boszisk Mária, tanítói oklevéllel rendelkező anyja elsőszülött fia *Imre Lajos Sepsiszentgyörgy* (ma Sfintul-Gheorge) született 1906. április 8-án. (Rajta kívül szülei még három gyermekkel - Máriát (szül. 1908), Erzsébetet (szül. 1909) és Lajos Istvánt (szül. 1911) nevelték fel.)

Imre fiuk elemi népiskolába 1912-1916 között járt. Középkisokai tanulmányait Kézdivásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön végezte. Az utóbbi helyen, a Székely Mikó Kollégiumban (a Mikó Imre gróf által alapított fővárosi gimnáziumban) tett érettségét 1924-ben. Alas és középiskolai tanulmányait végig kitűnő eredménnyel végezte.

Erdélyből a Trianon által megszokított Magyarországra szökött 1924 őszén. Részben azért, mert szeme elvált lebegett szüleinek "renitens módu" viselkedése, hogy szembekerülve a rájuk nehezedeő ha-

talommal, nem tették le a hűségüket és olyan okból is, hogy a katonai behívást elkerülje. Hét ifjú társával más célzattal is szökött, mert újutott hozzájuk olyan érdekes, hogy Pécsen ösztöndíjjal részesülnek az erdélyi, egyetemre járó diákok. A hír igaz volt, de mire a városba érkezett, az erre szánt létszámot már betöltötték. Csaklincs anyagiilag nem tudta segíteni, reménye a továbbtanulásra már foszladozni kezdett, de Pekár Mihály - a Pozsonyban menekült Erzsébet Egyetem ámentője, az élettan professzora, a diákléti ügyek intézője, a tanintézetben mindenki Miska bácsija, aki az egyetemi ifjúságot minden öngyűlölettel, minden jóskaratnál támogatta - könnyített helyzetén. A Nagy Lajos Kollégium és a mezsa vezetőjeként lehetőséget adott számára, hogy a kollégium alagsorban ingyenzállást kapjon, étkezőzettel pedig az első évben nem kellett fizetnie, mert a menzán felszolgált. Beiratkozhatott a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Orvosi Karára. A további években menzakeresztjét a Kronfeld-alapítványból fizették, egyéb szükségleteit pedig háziatitólként, középiskolások korrepetálásával teremtette elő. Ilyen kedvezőtlen életfeltételek mellett is mindvégig kiváló tanulmányi eredményt elérve, tandíjkezdvezményt kapott. A nyári hónapokban nem voltak tanítványai, hazalátogathatott Erdélybe. Mindaddig, amíg fájdalommal fordulópontként kénytelen volt látogatást 1936-ig abahagyni, mert megtudott idejében egy titkolt dolgot, hogy a hazalátogató szökött székel diákokat katonaszűkevényeknek nyilvánították, és a hatóságok megfosztották személyi szabadságuktól. Ámde nyaranta, tanítványok nélkül, az amúgy is szököttök egyetemista nyomorgott. Az anatómiai intézetben az 1925-1926-os tanévben már szemléltető bemutatásoknál díjazás nélkül, demonstrátorként segítőkészsége a tehetséges medikus. Látna helyzetét, Entz Béla professor 1927-ben kórházonai intézetébe hívta, építkezését is fizette. Így lett később szűkebb szakmája a pathológia.

Orvosdoktorrá 1930 júniusában avatták. A várakozás ellenére - mivel elemista kora óta mindvégig, minden tárgyból kitűnő osztályzatai voltak - kormányzó kiintéztetés, kormányzó gyűlési doktor csak egy belgyógyászati vizsgán előre nem várt oktatlan véletlen miatt nem lehetett. Doktorát avatása után az egyetem kórházonai intézetével munkaközösségben működő tervényezési orvostani intézetben díjazta,

később díjazott gyakornok, majd tanársegéd lett. Há az éven át tevékenykedett a baranyai fővárosban, közben - mintegy fél esztendő - Budapestben a lipótvárosi Országos Ideg- és Elmegyógyintézetben és az Igazságügyi Orvostani Intézetben is elöltölt. Megszerezte 1934-ben a kórszövet-tani és körvegyi vizsgálati szakorvosi képesítést, és ugyanabban az évben törvényszéki orvosi vizsgát is tett.

Pécsett egy PEAC futballmérkőzésen ismerkedett meg a barcsi születésű Zádori Anna medikával, kinek szülei már 1932 óta az egyetemi városban laktak. Az ismeretségől később szerelmi házasság lett. Pécsen a 31 éves orvos 1937. július 3-án feleségül vette a 25 éves medikát, akinek már az abszolutóriuma is megvolt, de nem szerzett orvosi diplomát, a főfoglalkozási felelős, háziasszony és anyu státust választotta. Két gyermekük született: Anna Mária Makón, 1938. április 28-án és Imre Baján 1943. április 16-án. Lányuk Kőjál főmunkatárs, fiuk orvos, egyetemi tanár lett.

Miután 1936 decemberében pályázata révén laborvezető körbeneként főorvosi kinevezést kapott a makói megyei kórházba, őt követve odaköltözött 1937-ben felesége is.

Pályázati folyamodványt adott be a bajai kórházhoz az ugyanolyan feladatkörrel meghirdetett állás elnyerésére, melyet megkapott. 1941 júniusában kinevezték a város kórházához. Az Országos Közegészségügyi Intézet Bajai Állomásának vezetői tisztségét is ellátta megszűnéséig és a törvényszéki orvosi teendőket és a járási-irogás mellett, és 1948-tól laboratóriumi szakorvosként a bajai rendelőintézetben is dolgozott. A pécsi egyetem orvosi kara 1948. július 9-én, tudományos munkásságának honorálásért - amelyet már Pécsen megkezdett - egyhangúlag egyetemi magántanárá minősítette, feljogosítva ezzel arra, hogy szakterületén egyetemi előadásokat tarthasson. Az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottságának szakreferensként is működött 1956 eleje óta, és 1960-ban automatikusan a közegészségügyi és járványügyi laboratóriumi vizsgálatok szakorvosává nyilvánították.

Katonai szolgálatát még 1938-ban elkezdte, a pécsi 8. gyalogrezdénál részesült újonckiképzésben. Utána többször behívták, így tizedesi rendfokozattal 1940 nyarán körbeneként volt egy katonai bakteriológiai állomáson, akkor lépett elő tartalékos orvos zászlóssá. 1941 nyarán az I/II. huszárosztály vezető orvosa, 1944. október 5-étől kezdve a bajai 539-es hadikör-

ház laboratóriumának vezetője. Alakulatával 1944 decemberében Németországba telepítették, ahol 1946 végéig dolgozott. Ide követte felesége is két gyermekkel. Megvolt a lehetősége arra, hogy az erlangeni egyetemen oktatói állást kapjon, de honvágya - mikor elbocsátották amerikai hadifogságából - hazahozta. Megdöbbentet tapasztalták, amikor május elején hazakerkeztek, hogy Szentháromság tér 7. számú, első emeleti lakásukból minden ingóságukat eltulajdonították. Régi otthonuk helyett a Szent Antal utca 15. szám alatti házban kaptak elhelyezést, s csak 1955-ben költözhetek vissza a MABI palotába. Hazatérve a helyi igazolóbizottság igazoltnak nyilvánította, tovább dolgozhatott eredeti beosztásában. Meghagyta közalhadnyai rangját is, de katonai szolgálatot többé nem teljesített.

A bajai kórház igazgató főorvosává 1958. május 26-án nevezték ki. Vezetői tisztségéből saját kérésére mentették fel 1969-ben. Nyugdíjba ment 1975-ben, de szakmája szeretetéből fakadóan lakóhelyén, Baján és más helységeiben rendszeresen ide-oda utazgatva vállalt kórházi munkákat. Rövid betegség után, 84 éves korában - három hónappal vasdiplomájának kitűzött átadásí határideje előtt - 1990. június 16-án hunyt el Baján. A kórház saját hatáskörben tekintette, és július 6-án kísérték utolsó útjára a Rókus temetőbe.

A bajai főorvosi nemzedék egyik erőségeként Entz Béla (1877-1959) pécsi egyetemi tanár, akadémikus, a kiváló orvosnevelő volt a tanítómestere, akinek személyisége a pályakezdőt nemcsak arra ösztönözte, hogy szakterületét megválassza, hanem arra is, hogy annak alapos ismerője, hivatásfőszőr művelője, szakértője, tudós kutatója legyen. Tőle nemcsak a szakma lényegbevágó ismeretei szintjét meghaladó tudást sajátíthatott el, professzorának humanista világnézetén alapuló magatartása is példát mutatott számára. Születése századik évfordulójának évében orvosi hetilapi megemlékezésében varázslatos szép szavakkal, hosszan emlékezett meg patológus mesteréről.

Tudományos témájú írásművei magyar szaklapokban - Orvosi Hetilap, Népegészségügy, Orvostörténeti Közlemények, Gyógyászat, Gyógyszerek, Ideggyógyászati Szemle stb. -, továbbá a Vigiliá-ban, Minerva-kötetben, egyetemi kiadványban és német orvosi szaklapokban, valamint a bajai kórházi évkönyvekben jelentek meg. Az utóbbi nyomdatermek és a Bajai Honpolgár is közölte a bajai kórház történetéről írt munkáit. Az 1930-1975 évek közötti időből, mintegy 50 publikációjáról van

adat, melyből négyet tírszerzővel írt. Beállítva írásába megállapítható, hogy élményt nyújtó magyarsággal formálta meg szakkirkeinek mondatait is. Dr. Trenčáni Tibor, az Orvosi Hetilap felelős szerkesztője, egy Orvosi Hetilap-beli írása kapcsán hozzá küldött leveleiben 1977-ben pl. tudára adta, hogy kéziratainak egyetlen betűjét sem kellett törölni, az egy remekmű, majd később úgy nyilatkozott, hogy a Semmelweis boncolási jegyzőkönyvről írt munkája olyan, amelyet csak egy Entz tanítvány tud megcsinálni.

Egész élete folyamán alkotott művei közé tartozik azon elemző munkáival és teljes érkezői felmérésűgázzal készített szakvéleményeinek összessége, melyeket igazságügyi orvosi szakértőként fogalmazott, amelyek eljutottak a peres és büntetőügyekben ítélező legmagasabb igazságügyi testületekhez is.

Egyre szélesebb kiterjedésű szakmai érdeklődésének kielégítése érdekében áldozatos munkával - sokszor orvos segítség nélkül, egyedül - mindent megtett azért, hogy eredményre jusshon. Proszektóriájának működtetésével szélesebb patológiai szakterületen oda hatott, hogy ártékálló minőségű képviselet a gyógyintézet közönségében. Kórházigazgatói tevékenységének ideje alatt az egészségügyi intézmény jelentős fejlődésen ment át. Új osztályokat hozott létre, és a meglévő korszerűsítésében is jelentős eredményeket ért el. Sokat foglalkozott a fiatal orvosok és az úgynevezett középképzésű nevelésével, hivatásérzetük elmélyítésével.

Baja város egészségügyének fejlesztésében, az ellátás kiterjesztésében és hatékonyágának növelésében végzett eredményes tevékenységéért, tudományos munkásságáért kitüntetésekkel kapott "Érdemes orvos" 1956-ban lett, a "kiváló orvos" címet 1966-ban kapta meg. A Munka Érdemrend nagy fokozattal 1972-ben vette át és a város megbecsülését kifejező "Baja díszpolgára" címre is érdemes volt 1973-ban.

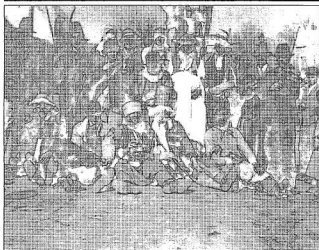
Nem könnyű feladat jellemét hittel érdemben ábrázolni. A közösségi és magánéletben egyaránt jellemző volt alaposága, jó szándékú, emberséges tőrűdsége. Minden dicsekvéstől tartózkodó, szerény viselkedésű, humanista műveltséggel rendelkező, tiszteltető személyiség volt. Roppantul szerette szakmáját. Orvos fia így nyilatkozott erről: "Édesapám körbeneként volt. Nagyon szerette ezt a szakmát, hivatásának tekintette, és a családban olyan felfogás uralkodott az orvosi hivatásról, amely ma már sajnos kivészben van. Ebben néstem fel, s tudat alatt valószínűleg már egé-

szen kiskoromban erre készültem..." Csah Imre egész lényéből ázzetlen jóakaraton megnyilvánuló érzelem áradt, de szóki-mondó, vívázó is tudott lenni. Hazája és népe iránti szeretete és odaadása nem mutatkozott meg látványosságokban, lényege magas erkölcsi értékrendű volt, erdélyi gyökerekből eredeztethető. Család- és természet szerető lényét vonzotta a víz, a Duna, a hegyek, a Mecsek, Mátra, Bükk, a

zemléni hegyvidék, az erdélyi havasok világa. Kedvenc időfűlései, felüdülés végett kirándulásokat, túrákat tett ezen vidékeken.

Szenvedéllyel fűzött kedvelése elsősorban szakmája volt. Életét annak szentelte, hogy emberségből szolgálja az orvostudományt.

Bánáti Tibor

Szentistváni maszkák 1930 körül

Halászsper avagy bolhából elefánt

A szerencsétlen vállalkozás, az adósság és a csőd nem mai találmány, előfordult az régen is. Egy érdekes esetet ismertetnék a két háború közötti időkből. Mivel a személyiségi jogokra nagyon érzékenyek vagyunk, a neveket megváltoztattam, nehogy a lezármazottakat megsértsem.

A két háború között a Duna halászszeri a Dunaföldvár-bétei Halászszeri Társulat volt, s árverésen adták bérbé a legtöbb fogóruknak. Azok az idők elmúltak, amikor még csak halászmesterek licitáltak a vizekre. A halászszeri törvény megemelte, hogy akinek elég pénze volt, az halászbérlő lehetett. Így azúrn gazdálkodók, kocsmárosok, ügyvédek vágtak bele, s ezzel fel is verték az árakat. Így történt az 1920-as években is, amikor néhány környékünkön

lakó gazdálkodó vette bérbé a VII. üzem-szakaszt. Ahogy azt a halászszeri is tették, többen álltak össze. Egyesek a halászszerihez értek, másoknak pénzüik volt. Mindannyian, sőt feleségük is felelt a pontos fizetésért. A pénzes társak, mikor látták, hogy veszélyben a nyereség, a társulat hozzájárulásával kiléptek a bérléteből, egyedül maradt id. Oláh János. Ekkor fiát, ifj. Oláh Jánost vette bérszernek, aki ugyancsak gazdálkodó volt, de mai szóhasználattal vállalkozó is: tífzifa kereskedő és malma is volt. Azzal kezdte, hogy bércsökkentést kért, s kapott is, majd a Társulat által küldött halivadék egy részét eladta, más részét saját kubbikádjába tette. Alig telt el egy esztendő, fizetéképtelen lett. Szerződését felmondták, s átadták Horváth Mártonnak,

aki vállalta a hátralék megfizetését és évi 88 mázsa halárnyit bért. Ez volt a "bérlés". A háború utáni infláció miatt ugyanis ebben állapotok meg. A Halászszeri Felügyelőség negyedévenként közölte a budapesti Nagycarnokban kialakult nagyban átlagárát, s ebből számították ki a bérlésért, mégpedig 80 % közepes ponty, 10 % közepes stíllő és ugyanannyi közepes harcsa árából. Horváth vállalta azt is, hogy a régi feleszállásokat megtartja. Csakhogy rövidesen ő sem tudott fizetni. A Társulat megbízta a nagyon ambiciózus fiatal ügyvédet, Vadász Déneset, hogy indíton pert az elmaradt teljesítések miatt. Az első tárgyaláson kiegyeztek, de 1928-ban már megint hátralékban voltak. A kompánia egy része hajlandó lenne megfizetni a tartozást, ha a Társulat megszabadítja őket ifj. Oláh Jánostól, aki tönkrement.

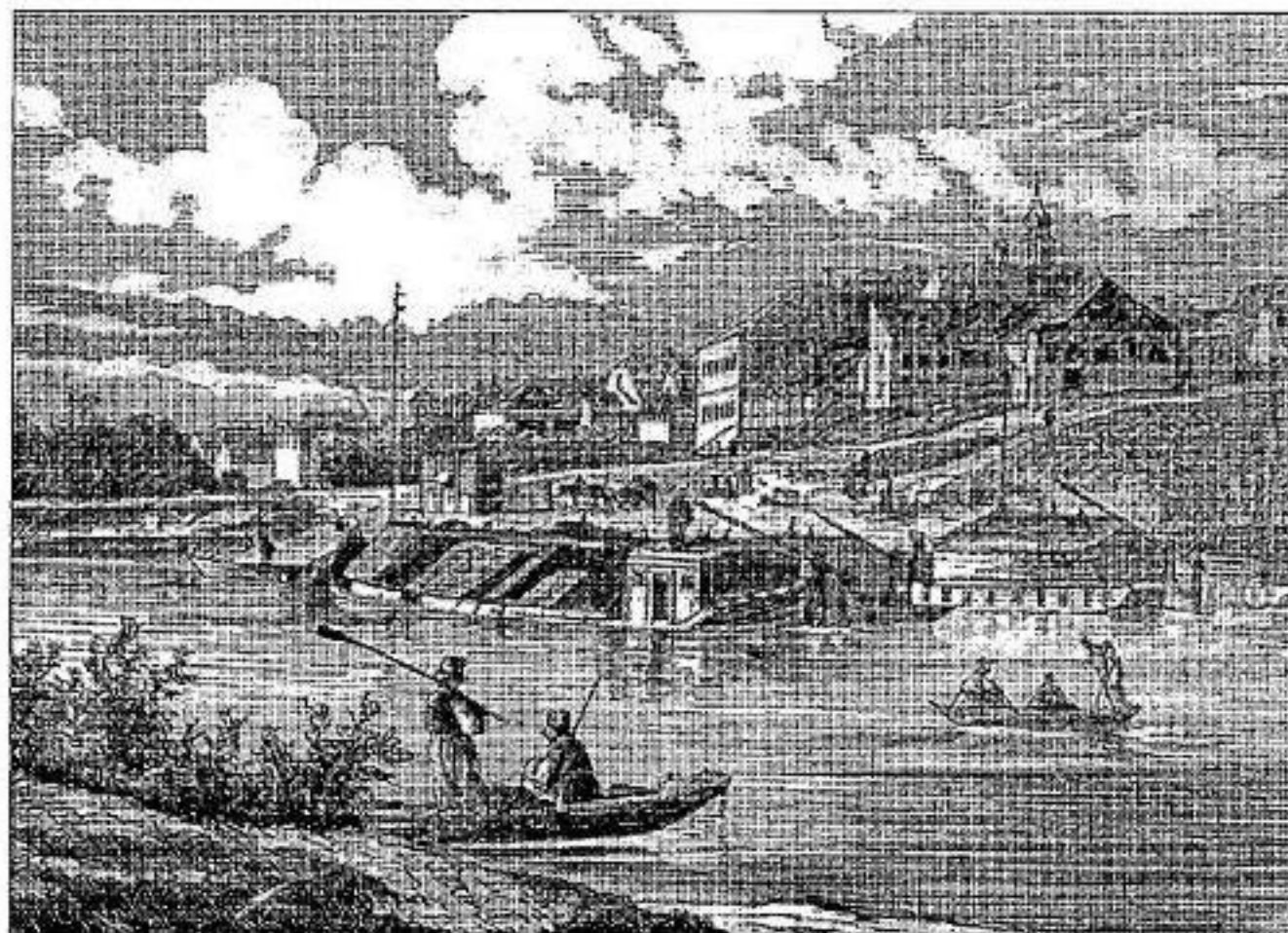
1930-ban Horváth Márton és társai levelet írtak az érseknek, amiben összefoglalták a történeteket: ők 88 q halárért vették ki a vizet, de csak úgy kaphatták meg, ha megfizetik az elődök tartozását is. Ezért a bejai Takarékpénztártól kölcsönt vettek fel. Így nemcsak a bérléte kell fizetniük, hanem a kölcsönt is. 1927-ben a halászszeri ráfizetéses volt, de ezt még saját erőből bírták. A Társulat minden negyedéven pert akasztott a nyakukba. A rossz tél miatt látnák, hogy a 29-es esztendő is rossz lesz, bércsökkentést kértek, de nem kaptak. Most kérik az Oláh-ig szóló szerződés felbontását kárterítés nélkül. A szerződéseknél ugyanis volt egy kikötése: ha a szerződést bontanak, és a következő árverésen csak alacsonyabb bért emek el, a különbözötet a régi bérlőn hajtják be. Jelenleg 500 hold bércsai földjük, házuk és különböző vállalkozásuk vannak, de félnek, hogy mindez rámeleg a halászszeri. Hosszantartó gazdasági válság van, kevés a hal, ezért magas az ára, de nem tudnak annyit fogni, hogy az így megemelkedő bércsökkentést kifizethessék. A közgyűlés hozzájárul a szerződés felbontásához, kárterítésről is eltekint, ha 1930. szept. 1-ig kifizetik a teljes tartozást. Persze fizetni nem tudnak, ezért Horváth Mártonnal lefoglalnak 3 tehemet, egy tenyészbikát, két lovat, egy vetőgépet, egy cséplőgépet 5.300 P értékben és majd 400 hold haszonfelvezetést vették zár alá. Ezzel meg is indult a lavina, közönséges ember számára szinte áttekinthetetlenül. Még

szerencse, hogy az uradalmi ügyész készítette egy jelentést, mely segít eligazodni. Eszerint Horváthék 1928-ban beszüntették a fizetést, tartozásuk 3.206 P 34 fill. Perelték őket, de nem fizettek, perköltségekkel tartoznak 6.451 P 29 fill., tehát a Társulatot illető eredetileg 2.000 P már 4.500 P per, és 3.000 P perenkívüli költséggel jár. Továbbra sem fizettek kimozdításukig Vadász dr 30 pert indított, így már 46.630 P 53 fill. tartozásuk van. Az ügyvéd úr a Társulattól felvett 10 ezer P előleget, a 2.000 P eredeti tartozás behajtására, de most még 25.000 P igénye van. Az uradalmi ügyész azt javasolja, hogy az ügyvéd fizesse vissza az előleget, a Társulat lemond követeléseiről, hajtsa be amennyit tud. Az ügyvéd szerint árverezéssel kb. 50 ezret be lehetne hozni. Számítása szerint a tartozás: 46.630 P tőke, 10.813 P kamat, és 25.048 P költség, összesen 82.491 P. Házak, földek, ingóságok értéke kb. 100 ezer P, de árverésen legfeljebb felét lehet kapni, és már azokon is van adósság. Pl. Baján van egy házuk, mely 50 ezer pengőt ér, de csak a fele van az adós nevében, így a kikiáltási ára 5.000 P, elérhető 7.500 P. Az egyik társnak Szeremlén van három háza, 3,2 és 5 ezer P értékben, legelő 560 P és 36 hold szántója.

Végül a Társulat unja meg a huzavonát, hisz nekik alig jut valami az egészből, 1933-ban lemondanak a kintlévőségekről az ügyvéd javára, de kérik vissza az előleget. Az ügyvéd ellenben vissza akarja adni az ügyet, de megtartani az előleget, sőt még további követelése van, a Társulat pedig kapja a bíróságtól a végzéseket, leltárakat, csak 1935-ben két és félezer pengőt fizettek ki ilyesmikre. Két év múlva azt állapítják meg, hogy a Vadász dr. ügye már 14.500 P-be került. Amilyen rámenős volt a halászbérlőkkel szemben, annyira ráérős a sajátjában. 1941-ben jelentti, hogy 3.200 pengőt behajtott. Hogy végeredményben mint végződött a két évtizedes huzavona, nem derül ki az általunk megismert iratokból. Egy 1944-es jegyzőkönyvi bejegyzés a Vadász-féle követelés behajtását említi. Ebben az időben az ügyvéd úr már jómódú, tekintélyes polgára a városnak. A hajdani halászbérlőkről ugyanez nem mondható el.

Solymos Ede

A reformkori Baja

A Bajai Honpolgár X/2. számában (2. oldal) néhány rövid utalás történik Baja múlt század eleji életéről. Talán érdeklődésre tarthat számot a város akkori életének kissé részletesebb bemutatása.

Az 1700-as évek végének városát Vályi András (1764-1801) a pesti egyetem tanárának 1796-1799 között megjelent munkájából, *Magyarországnak leírása* c. 3 kötetű helység-lexikonjából képzelhetjük el főbb vonásaiban. Ez a munka volt egyébként az első magyar nyelvű, teljességre törekvő, hazánk összes települését lexikálisan bemutató mű. Szerzője az anyagát részben egy nem sokkal előbb élt hazai szerzőtől, Korabinszky Mátyástól (1740, Eperjes - 1811, Pozsony) származó, de német nyelven megjelentetett hasonló munkából, továbbá a Helytartó Tanács 10 kötetes Catastrum-ából vette, de kiegészítette Bél Mátyás régi kézirati anyagából, amit Batyányi József akkori hercegprímás bocsátott az illusztris szerző rendelkezésére.

Hazánk déli és középső része, amelynek etnikai képe, gazdasági és kulturális élete a török uralom ideje alatt teljesen szétzilálódott, a törökök kiűzése után csak több évtized alatt tudott új életre kapni. Ezt az újból "konszolidálódott XVIII. századvégi országot" mutatja be Vályi András idézett munkája. Baja Fő terén ott áll már a Graszalkovich-kastély (átépítése után a mai Városháza), amely elsősorban a földesúr tisztjei lakóhelyéül szolgált. De "szabad

udvara" van a városban a Latinovits uraságnak is. Szép épületként emlegeti a szerző a "város templomát", nem különben a Ferences-rend templomát és klostromát. A különféle kézi mesterségek és a búzával való kereskedés már ekkor is mértékadóan van jelen a város életében. Nagyszámú dunai malma is van. A bajai polgárság jómódjára és együttérzésére Vályi felhózza példának, hogy egy komáromi gabonakereskedőt, akinek egy terhelt hajója itt süllyedt el, a város megsegítette. (A hajók ekkor és még igen hosszú ideig a Sugovicán behajózva a város "tövében" kötöttek ki.)

Az 1800-as évek első évtizedeiben a város életéről kialakítható képünk a nyomtatott források nyomán egyre gazdagodik. Különböző időszakos kiadványok, így a *Közhasznú Ismeretek Tára* 1831-es, a *Társalókodó* 1838-as, a *Rajzolatok* 1836-os, a *Honderű* 1845-ös, az *Életképek* 1846-os kötet, továbbá a *Tudományos Gyűjtemény* is több "riportot" közöl a városról. Fényes Elek, a magyar statisztikai tudományok atyja pedig 1847-es országleírásában ad e korszak végi Bajáról jó áttekintést. Az említett forrásokból a következő kép áll össze a reformkori Bajáról.

A török hódoltság alatt Baja mint település nagymértékben elnéptelenedett, de már 1834-ben 14537 lakása van, ami gyors felvirágzásra utal. Ez a lakásszám a továbbiakban már lassabban gyarapszik, a szá-

zad derekára éri el a 2000-ot. A XIX. század elején az országnak Komárom, Győr, Pest, mellett Baja a legfontosabb *dunai kikötője*. A Sugovica partján nemcsak a hajók kötnek ki, hanem itt vannak a hajócsok és a dunai hajómalmokat készítő ácsok műhelyei is. Jelentős a Vágon utajok formájában Komáromig lejtészott, majd onnant Bajáig hajón szállított fának a forgalma. Továbbá a bácsikai búza és kukorica jelentős hányada is innét kerül a hajózás útján a hazai és határon túli kereskedelembe. De a század 30-as éveiben már megindul a gőzhajó-forgalom is Pest és Baja között. Így pl. az I. Ferencz gőzös 1838-ban Pestről reggel 4 órakor indulva délután 5 órakor köt ki a Sugovicán. Maguknak a bajai gabonakereskedőknek és hajószármazókak is jelentős "hajóparkjuk" volt. Több, mint 100 bajai tulajdonú, méghozzá itteni építésű jó tölgyfahajó, dereglye vett részt a dunai hajózásban ebben a korszakban. Ezek nemcsak vontatásos módon, hanem mint evező dereglyék is közlekedtek. Bajáról Pestig a 125-400 tonnával felszerelt evezős dereglyék 5 nap alatt, Győrig 9-10 nap alatt jutottak el. (Az akkor még többnyire szélesebb medrű és így lassúbb áramlású víz vette ezeket a teljesítményeket lehetővé.)

A városban a XIX. század 40-es éveiben 300 kereskedő - jórészt gabona és fa forgalmazásával tevékenykedő - és 250 *hajós* élt. A gabonaszemestelők és borhamisítók ellen dróki szigorral léptek fel. A szemesítés gabonát - az itteni gabonaforgalmazás jó hírnevét védendő - elkobozták; értéke 1/3-a a bíróságé, 1/3-a a városé, 1/3-a a fejlelté lett. Ismétlődés esetén neve megjelölésével hirdetésményvel pellengették ki a delikvenst. Rövid és eredményes procedúra volt!

A *társadalmi élet* és a *jóléti intézmények* is figyelmenre méltó fejlettségűek e korban Baján. 1838-ban már áll a kórház, és mellette a "gyámház". Ezek létrejöttéhez a bajai hölgyek jótékonykai járulása és az "újévi köszöntések megváltásából" összegyűlt pénz is nagyban hozzájárult. (A Társalkodó 1838-ban megjelent cikk szerzője ugyan némiképp furcsállja, hogy a kórház és "gyámház" két temető közé lett elhelyezve.)

1830 óta már 3 *kaszinója* van a városnak, az 1840-es nagy tűzvész után ebből kettő újjászolgált, ez lett a "nemzeti", míg a másik a "polgári".

Az 1840-es években keltezett híradások felsorolják a város "mulatóhelyeit": 86-

tány, sétatéri zene, orosz-gőzfürdő, dunafürdő, lövőide, néhány bérkocsi. A lövőide a szórakozások "csúcsa" a céllövészettel, a táncteremmel, itt a "hangszázkarrattal", ahol a városi polgárörtség rezessbandája játszik. A korabeli híradások csak a megfelelő színháztermet és rendszeresen idelátogató színtársulatokat hiányolják az egyébként élénk életű városban.

A *boltoik száma* ez időszakban 40-50 között van. A város 7 *vendéglőfogadója* közül a Fő téren lévő emeletes Arany Bárány már az 1830-as évek legelejétől - amikor talán a legnagyobb volumenű volt az itteni gabonakereskedelem - mindig zsúfolt kereskedőkkel, hajósokkal, fuvarozó vállalkozókkal. Az utóbbiakat szolgálta ki a fogadó

80 lóra méretezett istállója. A kisebb Oroszán fogadó főleg a felvidéki kereskedők szálláshelye.

Ez előbbieken felvázolt képet még tovább lehetne árnyalni, de talán az eddigiek is tanúsítják, hogy a 150-200 év előtti, tehát reformkori Baja valóban *lakott életű város volt*, amely sok tekintetben még a mánk is például szolgálhat. Igaz, hogy nem egy új országhatárral kétfélelázott Bácska városa volt.

E sorok jelentésk egyben olyan valakinek tisztelgését Baja előtt, aki ugyan nem a város szülőlté, de sok szállal kapcsolódik a városhoz.

Uherkovich Gábor

Elsüllyedt évek IX.

1. rész

Magyaróváról kijövet irgalmatlan hőbrüggetegbe kerülünk. A fehér sivatagban nem lehetett megkülönböztetni az utat az árok-tól, az árkot a mezőtől. A fiatalember, akit férjem értünk köldött, szenvtelen arccal tilt a terepőri volánjánál. Szerencsére szélirány élen haladtunk, lassan-lassan kikeveredtünk a viharfelhők alól. Egyházashetyére érve kékelt az ég, mint a leányiszemek.

Férjem bemutatott a háziaknak, Szita "bácsinak", szűles ötvenes parasztságának és Szita "néaninek" koránhervad fiatalasszonyának.

Ottlétünk alatt néha együtt vacsoráltunk a boltives konyhában - kivétel nélkül hajába főt krumplít takarmányrúpából készített céklasalátával - ez már a semmi szűles időszak volt. Szita bácsi, a három tizenéves gyerek meg mi a férjemenlült körül az asztalt, Szita néni pedig a tüzehly mellett sámlin kuporogva kanalizott a tányérből.

- Ortodox földművesek - dlmnyögte egyszer Fejes Pista.

Ezután férjem Maticska urat mutatta be, hajdú-beszédű, nevető szemű katonát, aki majd mindent elintéz. Valóban, máris hordta be az autóból szállásunkba a máhát. A flema fiatalember nem vett részt az ügyködésben, csak tilt a volánál, végül az utolsó batyuván mégis bejött, merვენ tisztelgett, és mielőtt megköszönhettem volna a szűveségét, elhagyta a szobát.

- Ennek meg mi a baja? - kérdeztem Maticska urat.

Maticska úr figyelmesen megnézett magának. Úgy döntött, bizhat bennem.

- Ne tőrődjék vele, nemzetesszony. Jó gyerek ez, csak igen ömérzetes. Inkább tiltkár volt főhadnagy úrnál, mint csúcskás. Például a csizmapuolást kiadta valamelyik sződfőlőnek. Kijelentette, hogy aszszonyt nem szolgál. Szoc, dem.

- Micsoda?

- Szocialdemokrata párttag - halkán válaszolt Maticska úr. Jobb is volt ílyesmit halkan mondani, nehogy a nyilasok fölébe jusson.

Ámbár a nyílas felesék jórészt már odaáttra Ausztriába "vonultak vissza, a végős győzelemig".

- Engem nem kell szolgálni, Budaörsön se kértünk tisztelgényt - bosszankodtam.

- Angyalföldi autószerelő - zárta le a meddő vitát a katona - melyik az a csomag, amelyikből fogasra kell akasztani a ruhákat?

A főteret övező házak mintha homlokukba húzák volna a hósapkát, kis ablakok és keskeny ajtók néztek át a járdaszegélyre fellapított hófalak fölött. Csillogott minden a napfényben. Az alvóg felől nótású szállt erre, gyakorlatoíró jöttek haza a fiúk. Az élen kacskás magyor-bajszú fiatal őrmester - akkoriban divort a Hitler-viselét, orr alá növesztett szőrpamacs.

Efféle kis jelekből következtetni lehetett új ismerőseink világszemléletére.

"Pilotagyerek sose kesereg,

Pilótának keseregni sohase lehet" - énekeltek.

A nyitót ablakban álltam, az őrmester észrevett. Intett, a dal elnémult, csak titemes lábdobogás hallatszott, aztán teli torokból: "Lányok, ha volna egy csöpp eszetek, ami nincs,

Nem remegnétek a csóktól.

Bárhogy a kedveseket - a marha

Nem elég az csak a jóból..."

S befordultak a sarkon a kisutcába. Nevettem. Ezután nap mint nap megajándékoztak a nőfával, de a csattanót a siklótorban sístörték el. Így máig se tudom, hogyan kellett volna viselkednie a csöpp-eszi lányoknak.

- Ez Kaposy őrmester - mondta Maticska úr, kéretlenül beszkuka az ablakot és tett a tűzre.

Ó fiatalág, ó a béke legutolsó pillanatai...
- Kaposy nem úr? - igyekeztem beletanulni a helyi szokásokba.

Maticska vigyorgott a rengeteg főval.

- Aki hivatásos, az a rangja után úr. Mi hadkötelesek megkapjuk a SAS-behívót, vagyis stúrgós-azonnal-súrgós. Lecsapjuk a szerződést, bezárjuk a boltot, felvesztük az egyenruhát, és máris közlegények lettünk. Főhadnagy úr nagy tudlmánya, hogy meghagyta a civil megszólításunkat.

- Világos.

- Nem egészen, mert a tartalékos tiszték is urak, kivétel pedig a Fejes Pista. Ó kilóg a sorból, tudja olyan finomlelkűfféle, egyáltalán nem vagány. A Fejes Pista.

Néhány nap múltán reggel Fejes Pista állított be, kiszedte a kályhából a hamut, és apóffát vágott az udvaron. Tőle resteltem megkérdezni, mit keres nálunk. Maticska úr világoztott fel delután.

- Na, nemzetes asszony, megfelel a Fejes Pista? Ó lesz a másodoscisák. A gépen is van másodpilóta. Ahogy nő ez a Balázs, rövidesen nevelő kell mellé.

- A férjem beleegyezett?

- Tessék rám bízni. Majd elintézem.

Ha meggondoljuk, Balázs elmúlt fél éves. És az is igaz, hogy közös sorsunk hosszú hetei alatt ez az idegen fiú hűségesszeretettel törődött a kisgyerekekkel. Amikor leszánttam, ő cipelt, amikor tért koldultam, ő vigyázta. Talán a családjáró, az otthonhagyottakra emlékeztette. Nem tudom, sose beszél magáról.

A Tél már készült Ausztráliába, a Nap ereje megolvastotta a havat, a Föld magához tért, szomjazott, felillat. Illatos kis szelek jöttek az erdő felől.
- A fiák látták nemzetesasszonyt Borgátán.

A Szitákék brácsáján ült. A bakon. - Maticska úr hangjában volt valami, ami nem tűnt dícsőretnek.

- Bizony. Kikönyörögtem.

Máskor:

- Azt beszélik a faluban, hogy szántott. - most hitetlenkedett Maticska úr.

- Csak néhány barázdát. Az enyémnél több erő kell hozzá. Csudajó érzés, hogy a ló, az eke, meg én vetünk égyvet a bűzínak. Komolyan!

- Én nem tudom! Debeceni asztalos vagyok, iparosember. De magának elhiszem. Először magozott le Maticska úr. Nem tisztelenségből, barátságból. Ezután, ha katonával találkoztam a faluban, a tisztelgés után köszöntem kedvesen: "kézicsókolom".
- Kaposy szeretne nemzetesasszonyt tanácsot kérni - protezált Maticska egy derűs reggelen. A látogatást akkora szervezte meg, amikor a férjem szolgálásban volt. No ez csakugyan bizalmas ügy.

A bárszony baritonján pajzán katonanótákat vezénylő őrmester homlokán győzgyőzött a verejték, mire vallott: Katolikus léte reformatus lányba szerelmes, mindkettőjük szílei kitagadják őket, amennyiben a polgári, csak anyakönyvvezető előtt kötött "vadházasságra" lépének. Az egyházi szertartást pedig se a katolikus, se a református falubeli pap nem hajlandó megtartani. Valóban kérhozat vár rájuk?

- Tényleg azt hiszi, hogy a Jóisten ilyen kicsinyes?

Kaposy okos szemén szinte látszott a gondolatok rohanása. Elspad.

- Azt mondják, Ön záróban tanult. Bizonyos benne, hogy nem bűnös a másvallásúak szerelme?

- Igen. A házassulandóknak reverzálist, azaz nyilatkozatot kell adniuk, hogy a születésű fiúk az apjuk, a lányok az anyjuk vallását fogja követni. Ez ellen nincs apeléta. Jár be autó Szombathelyre, menjen el a püspökség irodájába, ott elmondják, mit kell tenni az egyházi esküvő előtt.

Reméltem, hogy a bigott pletánosnak is megmondják a magukét. Még ilyen! Nagy-szeilem a tizenkilencedik század végén kötötték úgynevezett velyesházasságot, méghozzá Kalocsán, ahol tudvalevőleg Szent István óta az éresek pásztorozója nyádját.

Az őrmesternek adott tanács után vissza-hallottam, hogy a legényesség a század anyjának nevez. Szépen megnőtt az ézióim. A megfeszítettetés annál értékesebb, mint-hogy én voltam a legfialabb a században.
- Bemegyek a vezérkarhoz, megkeresem

Totót - mondta a férjem - úgy látszik, megfélejlítették rólunk.

Totó elsőfokú unokatesztvérem volt, kiütött a családból, mert generációkra visszamenőleg mindenki megszűből tanult, csak ő tudásvágyból. Harminckét éves korára vezérkari alezredes lett, remek pilóta, kedves, csinos, vidám fickó. Szerettük, becsültük.

Férjem gyorsan járta meg az utat, pedáns úrfiú léteire a vetett ágyra dobta a kesztyűt. Ajjaj, jobb, ha hallgatok.

- Totó csókolhat.

- Kösözömm. És?

- Semmi. El volt fogalva. A német-magyar vezérkar tanácskozott. Tárty: a leendő közös légierő tisztizubbonyban jobbról balra vagy balról jobbra nézzen a sas?

- Jézusom. Már Totó is?

- Szavamra.

1945. nagybőjt-havában jártunk. Könyökünk alatt volt a front, az orosz csak azért nem jött, mert ráért. A konc már az övé, nem stórgós az utolsó falakta.

Harmaidnapra mégis jött a parancs: a katonák haladéktalanul vonuljanak vissza Vasszilvágyra. És a családtagok? Kik? Nem, asszonyok és gyerekek nem. Addigra már a családapák vagy huszonöt asszonygyereket hoztak maguk után a faluba. A férfiak elmentek. Kétségbeesztő helyzet.

A következő koradélután becsattogott egy Hoffer vontató két pótkocsival, s egy rozszant sötétök személyautó mint vezérjárgány. Búki őrmester vezette, vele volt Fejes Pista. Riasztották a feleségeket: a zonnal csomagolni, felpakolni és indulás sötétés előtt vissza Vasszilvágyra. A nők hitetlen fejelemezettzen, szervezettezen megrágták a pótkocsikat s gyerekesítő fel is másztak. Nekem - ez a kivételés - ez a szék személyautó jutott. Kész! Mehetünk! De hol a vontató?

Az őrmester úgy szelte át meg át a Főteret, mint az őringa, ide-oda.

- Őrmester úr! Hol a Hoffer meg a sofftó?
- A szomszédos faluba ment az apja műhelybe. Valami javítanivaló van a motoron. Még vártam fél órát. Szóval én lennék a század anyja. Mindenesetre ennek a pereputnyak a felelőse, mivelhogy más nincs. Búki hasznavehetetlen, reszket az idegesesgőtől.

Kénytelen vagyok a németektől segítséget kérni.

Hajóval Bajától

a

Balti-tengerig

Kiss Ferenc tolnai hajóskapitány azon kevesek közé tartozik (ha nem az egyetlen), aki elhajózott egy yachttal Bajától egészen Travemündéig.

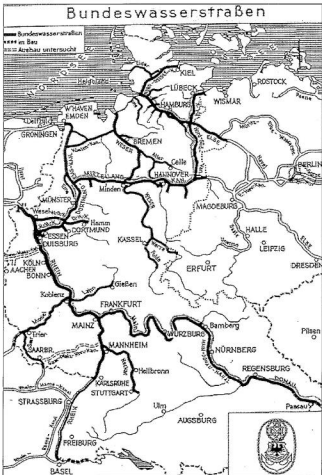
Kiss Ferenc 37 évet töltött a bajai vízlázgyi igazgatóság szolgálatában, és a hajózási részleg vezetőjeként ment nyugdíjba. Olyan munkahelyi vezető volt, aki bármikor hajóra szállt, ha úgy kívánta a feladat. Nyugdíjas vállalkozóként is vízi ember maradt: kirándulóhajókat üzemeltet, amelyek telephelye a Sió-csatornában van. Kiss kapitány a dunai hajózásnak szentelte egész életét. Jutalomjátéknak, a sors ajándékának is tekinthető, hogy nyugdíjba vonulásakor még egyszer végighajózhatta a Dunát. A Bajától délre eső mederszakaszt (egészen a Fekete-tengerig) a világhírd Cousteau kapitánnyal és Dunát filmező csapatával járta be a Jégőrtő XI-es vízlázgyi hajó kapitányaként. Észak felé Regensburgig a Dunán hajózott, majd folytatva útját a német csatornarendszereken keresztül tovább ment Travemündéig. Ez utóbbi utazás egy német gyáros yachtjával történt, még a bőséi vízlepcső elkészülte előtt. A Majna-Duna-csatorna viszont már ismerős. A hajóskapitány így emlékezik vissza nem mindennapos útjára.

"A történet valójában a 80-as évek elején kezdődik. Akkor pusztán szakmai érdeklődéstől vezérelve autómmal végigjártam az épülőben lévő Majna-Duna-csatornát, és az építkezéseket irányító főmérnök engedélyével megengedtem mindent, ami érdekelt. Már akkor motozkált bennem az a gondolat, hogy amikor átadják a hajózásnak üzemelésre, és én ezt még megélem, bizony ha másképp nem, még gyalog is végigjárom újra, hogy láthassam a meg hagyott méreleket és az újonnan létesült műtárgyakat. Azután egyszer csak - mint a mesében - felhívtak Budapestre. A Közlekedési Minisztérium Hajózási Főfelügyelőségén kellett megjelennem, ahol megismertettek egy német hajótulajdonossal. Ő egy olyan felkészültségű hajóvezetőt keresett, aki képes 150 LJ3-s yachtját elvezetni Bajától Travemündéig. Mindez 1988 őszén történt. A kalandos sorús hajót Dániában építették, az Adrián állomásozott, de még a jugoszláviai háború előtt Rijekából szárazföldi úton, trélerrel Északra szállították, a Dráván ismét vízre tették, majd

a Dunán azzal jöttem fel Bajáig. A vízlázgyi szerelőtelepi kikötője lett az újabb telephelye. A német tulajdonos távlati terve az volt, hogy yachtokötőt és javítótelepet létesít a Petőfi-sziget zsilip felőli részén, de a város akkori vezetői ezt a tervet elvetették. Így a német úr telephelyét Európa másik csücskébe, Rostockba tette át. A hajót tehát Bajáról el kellett vinni, és ezt a feladatot szánta nekem.

A Dunát jól ismertem, de a német csatornarendszerről semmilyen információim addig nem volt. Megfelelő térképem sem volt. Ezért az volt a feltétel, hogy először gépkocsival szeretném bejárni az egész utat - természetesen a megfelelő költségre. Ez a területbejárás egyben azt a célt is szolgálta, hogy előre tájékozódjak

az ottani hatósági ügyintézésről. Be is szereztem ekkor minden térképet és egyéb okmányt, amikre később szükségem volt. A térképek alapján gondosan megterveztem az utat. Regensburgig ismerős volt minden, hiszen magyar hajókkal már sokszor jártam ott. A szakmai kihívást jelentő új szakasz számomra a regensburgi zsilipnél kezdődött. Mivel nem ismerték még ott ezt a yachtot, ezért a zsilip vezetője, a slájszmeister (= Schläusenmeister) tájékoztatást kért tőlem a hajóról. Szerencsére konyhanyelven beszélem a németet, és így meg tudtam magam értetni. Az okmányokban semmi hibát nem talált, nem is találhatott, hiszen ezért jártam előtte autóval végig az utat. Tőle viszont hasznos tanácsokat kaptam. Így tudtam meg, hogy a

A szabad sajtó első csatája

A valódi sajtószabadság létezésének három előfeltétele van. Szükséges, hogy az újságíró személyes vagy egzisztenciális fenyegetettségrel mentesen írthassa meg a teljes igazságot. Másrészt léteznie kell egy befogadó közönségnek, szilárd erkölcsi értékrenddel mérő közvéleménnyel, melynek ítélete sem rövidbe, sem hosszabb távon figyelmen kívül nem hagyható. Harmadszor: a bíráló ölpontjában is működnie kell az erkölcsi érzéknek, hogy észrevegve, személye a társadalom számára már elfogadhatatlanná vált.

Tavalyi múlt évkezében, hogy a magyar sajtó szabadságát első ízben deklarálták. Bár másfél évszázad alatt a valódi függetlenség csak igen rövid időszakokra korlátozódott, a közvélemény erkölcsi nyomásának erejét a publicisztika az első évben belül igen meggyőzően szemléltette. A közéleti társaság védelmében elindított sajtószabadságkár már az első trófeája is kaputális példány. Nem kisebb politikai fontosság, mint maga a rendőrniszter, aki melesleg Kossuth meghitt bizalmasa.

A miniszterbúktató lap főszerkesztője közzismert író: Jókai Mór. Petőfi barátjához tartozó ifjú jogász és a március 15-i események egyik főszereplője. A nemzeti megújulás lelkes ideológusa azonban növekvő gyanakvással figyelte az eszméknek a politikai gyakorlat aprópénzre történő felválását. 1849-ben már kritikusan szemlélte Kossuth politikáját, és gondolkodásmódja közel áll az ún. békepárt tagjaiéhoz. Ez az egyébként jó hazafiakból álló parlamenti kisebbség - melynek politikai nézetei a közléstől visszavonult Bathányihoz és Desákhoz igazodtak - széles európai látókörrel bír. Helyesen mérte fel, hogy a magyar forradalom győzelme működésbe fogja hozni a Szent Szövetség hatalmi gépezetét, és az orosz beavatkozás meentheletlenül bekövetkezik.

Jókai Esti Lapok címmel Debrecenben kívánja megjeleníteni újságját. Madarász László - aki a Honvédelmi Bizottságban a belső karhatalmat felügyeli, és előszeretettel használja a rendőrniszter címet - valamit megorront. A Zala megyéből származó kismesem már tagja volt az utolsó rendi diétának is, majd 1848-tól az új országgyűlés választott képviselője. Az apró természetű harciasággal kompenzáló kis ember a francia forradalom jakobinus hagyományait kívánta a magyar politikai életbe átültetni. Előbb a ligadát és köztisz-

teletben áll Bathányi miniszterelnök elleni támadásaival szerez ismertséget, majd a Debrecenben menekülő országgyűlésben az ún. flamingók vezére lesz. (Az elnevezést a Robespierre-hívő honatyák a kalapjukra tűzött hatalmas vörös tollforgóról kapják.) A hírbetűten rossz emberismerő Kossuth bizalmába fogadja, és Madarász vissza is élt a helyzettel. Míg maga bántó és ellenszenves parlamenti kirohanásaival a legcsekélyebb mértékben sem kímélte vitapartnereit, minden neki címzett kritikát a kormány egésze és Kossuth elleni támadásnak próbált feltüntetni. Bár Kossuth népszerűsége 1849 tavaszán áll tetőpontján, Madarászt a képviselők többségével még az ő szuggesztivitása sem fogadtatja el.

Bár a zalai honatyja egykor ellenzéki pozícióból a liberalizmusért lobogott, a hatalom sáncjai közé kerülve csak mérsékeltlen rajongott a sajtószabadságért. Miután Jókai átkötötte magát a helyi bürokrácia akadályrendszerén, 1849. február 22-én a rendőrniszter kénytelen kiadni a lapnak a működési engedélyt. Vesztere.

Jókai és szemféltés korabeli riporterek ekkor már bőséges anyaggal rendelkeztek a Zichy-kincsekre vonatkozóan. A bázisradulást kivégzett gróf javait még 1848-ban kobozták el. A kormány Debrecenbe menekülésekor az ékszereket és nemesfém tárgyakat négy lezárt ládában, lepecsételve indították el Pestről. A tetemes értékű természetesen pontos és részletes leltár készült.

1849 márciusában Madarász javasolta, hogy az ékszereket árverezték el, és befolyt pénzt fordítsák az állankincstár céljaira. Az indítvány töltötte ki a lapvált megakasztó utolsó követ. A hagyományos - Esti Lapok cikksorozata formájában - megindult. A szerző - akinek színparkozó ironiájáról nem volt nehéz felismerni Jókait - tudni vélte, hogy a Zichy-ékszerek ládáiról, melyeket a rendőrség helyiségeiben őriztek, a hivatalos pecsétet eltávolították. A zárat feltörték vagy felnyitották, és a kincseket alaposan megvizsgálták. A cikk természetesen állapította meg, hogy a legértékesebb daraboknak, tízenkilenc gyémántnak nyoma veszett. További híányzik a Pesten elkészített hivatalos leltár. A Madarász által javasolt árverezés nyilván el fogja tüntetni a hitlen kezelési bizonyítékait.

A szegényrűz botrány a békepárt egyik vezetőit, Kazinczy Gábor interpellációra készítette. A kérdésekre válaszoló Madarász a szokásos receptet választva mindent letagadott. Bár magyarizkodása nem volt túlságosan meggyőző, a tisztelt ház több-

sege elfogadta. Hiába, a pártfegyelmek is százados tradíciói vannak.

Az Esti Lapok szerkesztője azonban koránsem volt meggyőző a miniszteri lelkiismeret makulatlanságáról, és folytatódott az újabb és újabb tényeket kitergető cikksorozat. A dolog odáig fajult, hogy március 25-én indultat alig leplezve Kossuth lépett a parlament színpadára. Bár a szabadságharc irányító szelleme maga is a sajtószabadság mártírjaként járja meg a Habsburgok börtönét, azt már kevésbé szerette, ha a sajtószabadságát az ő kormányra rovársra gyakorolják. Kikelt a sajtó ellen, mely a haza nevezet napjai idején támadással bomlasztja a nemzeti egyedséget. Egyáltalán bejelentette, hogy az eset kivizsgálására szakértői bizottságot jelölt ki. A reagálás bizonyítja Kossuth jóhiszeműségét és fedhetetlenségét, de a rendőrniszter számára végzetesnek bizonyult. A "számoltató bizottság" elsőként Kubinyi Ágostont nevezte ki. A külszítésletemben álló jeles tudós 1843-tól huszonhat éven keresztül állt a Nemzeti Múzeum élén. A magyar kultúra kincseinek gondos gyűjtője makulátlan tisztaságú férfi, lételetének tárgyalgóságát politikai szempont sohasem befolyásolta. A vizsgálat eredményét két hét múlva ismertette a tisztelt házsal.

A ládák Debrecenben lepecsételve, lezárva érkeztek meg. A rendőrség helyiségeiben helyezték el őket. A vizsgálóbizottság valamennyit felőrvé, szemmel láthatóan feloldott állapotban találta. A gyémántok valóban hiányoztak. Az ékszerek egy részéből a talvajok az értékes köveket kifézfentették. Kubinyi, aki a kincseket Pesten már látta, a középkeri magyar ötvösretekkel eltűnését fájlatja különbözően. Ezeket ugyanis a Nemzeti Múzeum számára választotta ki. A praktikusnak szarűk érdekében az ezüstkanalakra irányult: maradtálalun hiányoztak báronyotokjűkből. A talvajok garázdálkodása a rendőrniszterium hivatalos, őrzött helyiségében folyt le. A gondosan szerkesztett jelentés a következő mondatokkal zárult: "... ezen mulasztásokot a felelet és kárpótás terhe a honvédelmi bizottságny tag: Madarász Lászlóra, mint a honvédelmi bizottságny által felhatalmazott intézkedőre, illetőleg kiküldöttjeire hármatik".

Madarász, aki a politikai csatározásokban rendkívül szívóságot, sőt időnként acéltalanságot mutatott, tökéletesen összeomlott. Kossuth tjtí a bizalmával viszályos mamulokot, és a magyar politikai élet középsőit a "gyémántos miniszter". Büntetőtjtí felelősségre vonása csak a történelem eseményeinek felgyorsulása és a drámai vég bekövetkezése miatt marad el. Pár

hónapig még kéretlenül téntferg a politikai élet periferiáján, majd Világos után elmenekülve, Amerikában talál új hazára. Bár bűnössége kétségtelen, a gaztetteknek a-ligla lehetett hasonlósága. A szabad-ságbarcot hatvan évvel éli túl, ám mindvég-ig igen szerény anyagi viszonyok között farmerkedik Mússouri állam területén. Számunkra a közéleti irányítások mű-ködsége tanulságos, mely a százötven évvel ezelőtti Magyarországon már létezett. Te-gyék a dátumokat egymás mellé. 1849.

február 22. Megcapja működési engedé-lyét az Esti Lapok. Márciusban megindul a célországzat. Március 25-én Kossuth kikel az alaplatannak vélt vésdák ellen. Április 6-án a Kubinyi-bizottság betelepítési jelen-tését. Április 14. Madarász neve már nem szerepel az új kormánylistán. Százötven éve másfél hónap alatt vált erkölcsi halottá a egy méltatlan miniszter. E tények mellé további kommentár nem szükséges.

Dr. Dániel József

Ami a tudósításokból maradt

Visszemlékezés az 1956-os tavaszi jege-sárvíz néhány eseményére

II. rész

2. Tájékoztatóm elmondották, hogy a Duna középső szakaszán meglévő valóságos jég-és vízviszonyokat nem ismerik pontosan, mert a vizügy kezelésében lévő - a glaciológusokat be-zsokszóító - infotívonalak egy része az orrízásze-ről szől következtében meghibásodott, és ösze-kötötték a gyakorlatban nincs, vagy csupán esetleges és megbízhatatlan. A vizállásra és a jégzárlásra vonatkozó mérési eredmények tel-jesen megbízhatatlanok, mert az adatok gyakra-n többnapos késéssel érkeznek el a bajai ví-zügyi igazgatósághoz, vagy pedig a rossz áthál-ás következtében az adatok nem érthetők.

3. Véleményük szerint a gátak és a kiegészítő védvonalak erősítése mellett mindkétbél fel kell készülni az esetleges gátszakadások követ-keztében előálló kártilrási, mentési munkálatok-ra. Gyorsan és határozottan kellett döntenünk. Alapjában két kérdés megválaszolása állt előt-tem. Az egyik az, hogy még az éjszaka folya-mán nyakamba veszem a legveszélyeztetet-tebbnék (lépt. szakszak és szakszolgálat, és ezen-ek a helyeken személyesen kézbe vezetem az ott lévő értek munkáljainak irányítását. A másik változat az volt számomra, hogy helyzetle-mzés után intézkedéseket teszsek az esetlegesen bekövetkező gátszakadások következményeinek csökkentése érdekében. Az utóbbi megol-dást választottam. Ennek következtében intéz-kedtem, hogy a kecskeméti hót. mű. pk. kistérlé-je meg tisztázi a Duna bal partján tölvevényke-dő műszaki és öszefgyveremsi csapatok helyzetét, elhelyezkedését és azok hozzávetőle-ges létszámát. Hasonló feladatot adott a buda-pesti hót. mű. pk.-nak is azaz a kőllőbánsággal, hogy ő set a Duna jobb partján lévő erkölci hejtja végre. A feladat főtárgyára és sürgős-ségére a két igen magasban kvalifikált mérési tisz-tet szakszolgálatot fel foglaltam.

Majam, Baján maradvá első feladatként meg-szerveztem egy műszaki felderítő és híradó a-legyetékből álló felderítő osztagot, amelyet ös-körre tagolva helyzettem el a Duna mentén Dunaöbölvidék és országhatár közötti szakra-mra. Ennek a feladatnak megoldását a téség-ségben már korábban működő esztergomi ho. mű.

zlj. téségére bíztam. Az ös-kört elláttam kélő mennyiségű rádió eszközrel és tartalék telepe-kek. Az ös-k feladata volt naponta több alkal-malra rendszeres jelentést tenni a vizállásra és a jégfelgyeztre vonatkozó helyi adatokról. Meg-szerveztem egy műszaki és híradó szakszolgá-loból álló értekelő csoportot azért, hogy segíté-ségünkre legyenek e feladat megoldásában, és szakmailag értékeljék a beérkező adatokat. Ekkor még nem sejtettem, hogy ez a mérési-13-án 12.00-tól működés felderítő-értekelő osz-tagot milyen nagy segítségét adott saját és el-vésztráim munkájához. Gyakorlatilag az a helyzet alakult ki, hogy a vizügyi szolgálat is az ál-talunk produkát adataira támaszkodott, és ezeket a jelentéseket hasznosította. Az történt, hogy amit a rádióban hallgatunk e téren, az leginkább a műszaki felderítőik információin alapul.

Utasított adtam a szakszolgálati badmóvelő ügyeleti szolgálat feljén, hogy a komáromi hót. mű. zlj., a mosonmagyaróvári és a marosi ho. műszaki zászlóaljakkal azonnal hajtsanak végre rindórt, és ezt követően erőlettel menet után érkezzenek be azokba a közsétekbe, ame-lyeket számukra kijelöltem. Parancsukat ne-tasítottam, hogy harcolási pontomon még alaku-lataik beérkezése előtt jelentkezzenek, ahol fel-adataikat részletesen megválaszolom.

Március 13-án reggel távbeszélőn jelentést tet-tem a vezérkar főnökének tapasztalataimról. Jelentésem során a következőket kértem: a) a VK. alárendeltségébe tartozó Dunai Flottí-lja Szász "M" zárolt rohamosónakjék, kezező személyzettel és javító szakszolgálatok együtt, azonnal kijelöljék Bajra, és ezt az erőt, mint "vészartalék" személyes alárendeltségembe helyezték. (52 db rohamosónakról volt ez eset-ben szó.)

b) Kértem, hogy az erosi pontonon és a tolnai műszaki dandárt, melynek az idő tájt HM. alá-rendelt alakulatok voltak, azonnal és teljes jog-gal helyezték alárendeltségembe.

c) Javasoltam, hogy a vezérkar tegyen kiserlet-ért, hogy szovjet és csehszlovák fegyverbar-taink részéről kijeljenek számunkra helikopte-rek. Ilyen eszközökkel ebben az időben az MN. még nem rendelkezett.

d) Kértem, hogy a megbízhatóbb öszekötötts érdekében a VK Híradó Főosztáéba bízatoson

közvetlen öszekötötteset Baja és a Budapeston lévő VK. kdot, ezenkívül bocsássonan rendel-kezésre híradó eszközöket és forgalmi ad-akat ahhoz, hogy a HM. alárendeltségben lévő csapatokkal megbízható öszekötötteset tudjak kiejteni.)

e) Tájékoztattam a vezérkar főnökét arról, hogy az esztergomi hadosztály parancsnoka potenci-álisan nincs abban a helyzetben, hogy a téség-ségben működő öszefgyveremsi csapatok tevé-kenységét irányítani tudná. (Alárendelési vi-zonyok tisztázatlansága, híradó eszközök nagyfokú hiánya stb.) Arról is jelentést tettem, hogy utasításomra Nagy Aléz. ez. pilenőben van, mert gyakorlatilag az idegöszeropeppans határáll.

Tájékoztató jelentésemet és javaslataimat Szé-kely Béla vörög, ez. min. VKF. minden vonat-kozásban elfogadta, elgondolássalmal egye-rtetett. Ígértet tett arra, hogy a szükséges intéz-keztéseket azonnal megteszi. Mindenféleképpen meg kell emlékeznem arról, hogy a vezérkar főnökének gyors intézkedési nyomán az általam felvetett igények néhány heten belül megvalósultak vagy a megvalósulás stádiumában voltak. Ez megnyugtató volt akkor számunkra, mert éreztettük, hogy a baj-ben nem maradtunk egyedül.

A vezérkar főnökétől kaptam megbízást alapján személyesen is találkoztam a tolnai mf. dd. parancsnokkal. Híradó eszközök felvittem a kapcsolatot az erosi pontonon dd. törzsevel is. Mindkét műszaki magasabb egység tésztet ut-asítottam arra, hogy az együttműködés érdeke-ben azonnal indítsanak Bajra - vezetési pon-tomra - egy-egy tészt öszekötő csoportot híra-dó eszközökkel ellátva. Ez az intézkedés ké-sőbb nagy szolgálatot tett a tekintetben, hogy ha nem is zavartam, de a legfontosabb kérdé-sékekben a Duna jobb és bal partján folyó esze-kvéseinket úgy-ahogy sikerült öszehangolni.

Természetes az, hogy az előbbiekben vizsolt öszekötöttesek megteremtése akkor - március 13-án sokkal bonyolultabb volt, mint erre utó-lag visszaemlékezünk. Az érintett törzsek tele-pülési helyeiről nem volt szemiflébe adatom. A csapatok hírdészerőbe történő bekapcsoló-dáshoz nem fogalmi adatok, nem rajzlelté-zőkkel nem álltak rendelkezésünkre. Az, hogy e nehézségek ellenére a kapcsolattelés a kora delutáni órákban mégis sikerült, elsősorban annak köszönhető, hogy ezekben a kérdések-ben a HM. hírdőzpont, a szakszolgálati hót. hírdőzpontja, ahol személyes ismerősöm tel-jesítette az feladatot, és a Baja törzsebe má-korábban telelték köllőbőből híradó alakulatok tésztjei műhatásosul értekes segítségét adtak számunkra, és ezáltal az ügy számára is. Né-hány óra leforgása alatt a szemantól "forró" drót- és rádió-öszekötötteset teremtettek a Ba-ja hírdőzpont "alkalmi" tészt számára. Igaz az is, hogy március 13-án reggeltil meginttam, hogy híradó katoná és tészt a gát "védelmére" kerülő "bevetésre". Mindenesetre a hírdó szakszolgálat erőfeszítéséről csak a feladatok elismérése hangján lehet szólni még az esetben is, ha ök nem a gátakon és a jégzárlásban bí-rakoztak életek megmentéséért.

Társaim, elvártam és bízottam; március 13-án a kora delutáni órákban nagy erőfeszítésnek kö-zepette, több-kevesebb pontosságig, de felmér-ték a Duna jobb és bal partján működő ösz-fgyveremsi és műszaki csapatok helyzetét, te-

vékenységét. Munkájuk eredményeképpen, felhasználva az esztergomi hadosztály főzetének igenesek pontatlan nyilvántartását az esti órákban sikerült összemérni egy 60-75 %-os pontosságú térképet a csapatok valós helyzetéről, törzsek települési helyéről és lövészárakról. Valószínűsíthető, hogy pontosabbra is lehetett volna inkább az alsó értéket írni a valós, mert amíg Komlódi és Budai érvényelvése a helyzetintézkedést hajtották végre a terepen, a helyzet az egymást gyakran keresztező intézkedések következtében és új örök beérkezése miatt állandóan módosult.

Véleményem szerint nem is az volt ennek a helyszíni tájékozódásnak a lényege, hogy ezekben a kritikus és életfontos pillanatokban pontos "nyilvántartás" térképekkel rendelkezünk - sőt az sem ártott volna -, hanem az, hogy értékeljük a gátak védelmének reális lehetőségeit, és közelítő pontossággal ismerjük a csapatok csoportosítását, teljesítőképességét. Március 13-án az esti órákban együttesen - Kőcsérvé tapasztalatainkat és tetteink intézkedéseinket - arra a következtetésre jutottunk, hogy annak ellenére, hogy helyenként többszöres túlléphetés, másutt erőhiány lépett fel ezekben a kritikus órákban, semmiképpen nem hajtnak végre lényegesen erőtesztelési feladatokat. Úgy határoztuk, hogy azokra a munkahelyeinkre, ahol a helyzet szűkös volt, új és új friss katonai alakulatok kirendelését kérem majd a vezérkariót.

Sajnos az az elképzelés, miszerint a korábbiakhoz viszonyítva szervezhetőbbé tehető volna a munkák, nem valósult meg. Ennek több oka volt. Ezek közül a első helyen szerepel, hogy március 13-án a késő délutáni órákban a honvédelmi miniszter bekeresztelte a HM-ben főbőv. hadjáratot, és az azt részvetőket utasította, hogy térjenek vissza állomáshelyeikre és főtevékenységük az érvékeztésből adódó feladatok koncentrációjára.

A honvédelmi miniszter döntését még utólag is csak helyeselni lehet. Azt a hadjáratot, amelyet a HM. vezetett, egy későbbi időpontban is meg lehetett volna tartani úgy, hogy nem szenvedt volna kárt törzseink hadműveleti-hadászati felkészítése. A hiba azonban abban nyilvánult meg, hogy ez az intézkedés a "tetre-kézi" vezetők tömegét szállította Baja térségbe.

Nincs pontos információ arról, hogy a törzsek állomáshelyeikre történő visszaküldését megelőzően milyen utasításokkal lettek ellátva a parancsnokok, de az késztetelen, hogy ezek az összefogvesseli törzsek épít annyira tájékozatlanok voltak a valós helyzetről, mint mi hátsó, amikor szintén a miniszter parancsára Bajára érkeztek. Feltehetően kérték azt a miniszter döntésében az is, hogy korábban jelenléttem a vezérkar főnökének, hogy az esztergomi hadosztály törzse minden jó szándék ellenére sem alkalmas arra, hogy a csapatokat irányítsa.

Ami a lényegét illeti, a valóságban az történt, hogy a kecskeméti Hdt. parancsnok a néhai Gyurkó László vörge, et. március 14-én a hajnali órákban szűk törzsevel együtt megjelent a "gátakon" és a helyzet ismerete nélkül "operatív" intézkedések sorozatát adta ki a védekezési munkák továbbvitelét illetően. Ezek az intézkedések bármennyire is jó szándékok voltak, a valóságban nem egy esetben kereszteték azo-

kat az intézkedéseket, amelyeket részben a világi szervek, részben a mi kis törzseink korábban már kiadtak. Az egyébként sem szervezhető minőségű munka teljes egészében felborult, és a kapkodás, szervezetalanság, mindenképp látszott. Ez a zavar természetesen nem jelent azt, hogy tisztelünk és katonáink ne tettek volna meg mindent annak érdekében, hogy feladatokkal hihetetlen erőfeszítést töljen ugyan, de teljesítették.

A parancsnoklái viszonyok módosításáról semmilyen információt nem kaptam. Az esztergomi hadosztály parancsnok, akit korábban felkérésre tettem a törzset, teljesen elbizonytalanodott. A honvédelmi miniszter által kiküldött "műszaki csoport" helyzete is a legveszélyesebbé vált.

Kínos volt hallanom szokatlan jeleket, amelyek arról szóltak, hogy most kinek az utasításait hajtnak végre, azt, amit az őrgy. et. adott vagy azt, amit a vörge, et.-ből kaptunk.

Az elhárítói természetesen azonnal jelentést tettek Székely Béla et. részére. Kértem, hogy a megváltozott helyzet alapján ismeretlen határozat meg szokatlan feladatok, amelyekkel a miniszter korábban megbízott, és a HM. vezetése a megváltozott helyzetet figyelembe véve rendezze az "arcvonalakat". A vezérkar főnöke kedélyesen közölte velem, hogy éljem be nyugat az új - megváltozott helyzettel. Mondott olyasmat is, hogy ismerheted Gyurkó elvtársat, tőrdő aznál, hogy ő most beindult. Működjenek együtt.

Ezzel egyidejűleg félreérthetetlenül tudomásomra hozta azt, hogy mindazért, ami Baja térségében műszaki szempontból történik, továbbra is személyesenem felelős vagyok. Ennél az elgátlanzott igaz, hogy nem változott meg semmi, de arra jó volt, hogy értékelésünk alapján megkísérüljünk tovább cselekedni.

Mindazt, ami 1956. március 14-e hajnali 6 óra március 21-ig köztörténet és a kecskeméti Hdt. parancsnok között történt, nem kívánom részletezni. Nehéz órák és esetenként jó hangulatú perek váltogatták egymást. Nem is állírom a korábbiakban. A kecskeméti Hdt. pk.-a sajnos már nincs az élek sorában. Ezért tisztelékenység lenne részéről tevékenységét bírni, értékelni. Tény azonban az, hogy Gyurkó elvtárs hős volt a gátakon, majd később a meténében, de esőfűt mondott, mint hadtestparancsnok, akire előszörben szervezési és vezetési feladatok bízottak volna. E kérdést csupán azért kívántam szövevé tenni, mert 1954-ben, 1956-ban, majd a későbbi érvétek során is tapasztaltam, hogy az ünteladott "jó" szándék a szervezeti vezetési tevékenységre mindig több kárral jár, mint mérhető haszonnal. Ez talán figyelemreztető lehet mindazok számára, akik majd valamikor kapcsolatba kerülnek hasonló természeti katasztrófák kivédésével.

Az előzárva eltekintve szerencsére az események kedvező alakulásáról is lehet szólni. Március 13-án déltartán 16.00-ra a marcali, 18.00-ra a komáromi, 20.00-ra a mosonmagyaróvári műszaki zászlóalj szervezett menetet berakoztak azokra a kőzetekre, amelyeket számunkra kijelölttem. A késő esti órákban berakoztak a Flotilla robuszónások brigádja is nagyszűrűen képzett kezelő és kiszolgáló személyzettel. Híradó alegységek érkeztek Bajára. Úgy vélttem, kezd minden helyrejönni.

Akkor is meglepett, de még utólag is nehezen

érthető számomra, hogy a székesfehérvári Hdt. alárendeltségében lévő műszaki alakulatok, melyeknek az idő tájt szakmai és szolgálati előjárja voltak, miképp tudták végrehajtani a menetet távollevő helyfőnökeikből Baja körzetében.

A romz léteiről és útvonalukról közölte hogy távolgató menetet hajtottak végre hőkészség után 40-50 km-es átlagteljesítménnyel. Később már az érvékeztés gondolját után, amikor alkalmunk volt "fehér asztalnál" is" felidézni a történeteket, akkor tudtam meg a valót. Ezt legjobban a marcali hó. mf. zj. akkor - igenesek "vagány típusú" és "kissé esélyese" hangozódottai parancsnoka (Varga T. szda.) a következőképpen adta elő:

"Apám (ez volt a szavazásra), amikor mi megindultunk, hogy töltek a miniszter kirendelt Bajára, biztosan voltak abban, hogy rövidesen mi is indulunk."

Ezért mi, már 12-én megkerestük telefonon egymást - mármint a hdt. alárendeltségében lévő zászlóalj parancsnokok - és még aznap márkáztunk. Felöltöttük a robuszónások-kiszárléteket, ellenőriztük mindezt, és csak az indulási parancsra vártunk.

Március 13-án az esti órákban a vezérkar intézkedési hatáskör sorra érkeztek erők és eszközök Baja körzetébe. Jöttek robuszónások-szárak tartalék áldatezőkkel. Berakoztak olyan régen elfelejtett ormósnál műszaki felszerelések, mint az akkor még jól ismert "utási ládik". Bevallom, hogy számomra akkor teljesen áttekinthetetlen volt a beérkező alegységek szervezeti hovatartozása, és csak arra volt gondom, hogy számunkra elhelyezési körleteket jelöljék ki, és parancsnoklái és összehozottak bizossítás. A segíteni akaró szándék viszont egyértelmű volt.

És az erőtesztelésről azonban sajnos már nem a gátak védelmét, hanem a jól látható katasztrófa mértékének csökkentését szolgálta.
A segítő szándék nem csupán az országunk területére korlátozódott. A mai napig nem tudom megérteni, miképp kerültem Bajáról közvetlen rétdő összeköttetésbe a kijevi katonai körzet illetékes tisztjével. A hajnali órákban riasztás tizenfelbeszeret, és készülőkhöz hívott mondván, hogy orosz tiszt akar velem beszélni. Kiderült, hogy a kijevi katonai körzethez valamilyen úton eljutott az a kérdésünk, hogy küldjének helikoptereket Magyarországra. Az ügylethes tiszt egy évvel műszaki tiszt volt, aki az 1950-1952-es szökevény érvényfolyatásom volt. Karanténmenetben szállított, és azt mondta, hogy négy helikopter után indítottunk hozzá, de a Kárpátok feletti lévő vihar miatt visszafordulának kénytelenül. Elmesélt kért, hogy az időjárás viszonyok miatt nem tudnak segítséget adni. Megdöbbentem. Azért is, hogy kéresem eljutott a szovjet hadsereghez, és azért is, hogy a maguk részéről mindent megtekintek Kijevből, hogy rajtnak segítséget. (Jóval később megtudtam, hogy az ügy nekünk szánt helikopter a Kárpátok feletti lezuhant, és emiatt nem rendeltek iszera a tőből. Ez az általam név szerint ismeretlen helikopter vezető szintén a mi hősi halottunk.)

(folytatás a következők számban)

Karig Sára:

Csak a madarak az angyalok

Mert egy messze sugárzó lében
madár voltam, emberrel erősebb,
gép felől, a két égben életem.

S nevetek, ha rám támad a kím,
mert tudom, madár leszek megint,
és a szivemhez szárnyak verődnek.

Karig Sára József Attila-díjas költő, író, műfordító emlékezetére

Ideostva három éve bízokodtam ígértében,
hogy ha ismét hazjőn, színtíthatok találko-
zásunkra. Tudott szándékomból, hogy álta-
lam még ismert atyja életrajzának megírásá-
ra készülök, így a tervezett beszélgetés során
jobb megismeréshez, jellemzéshez hozzá-
jogó adatokhoz jutottok. Látogatási szán-
dókat ismeretében többször megerősítette é-
desanyja által vele együtt felnevelt "kis
Sári"-nak hívott bajai unokahíjával, sőtvel
édesestereként szerette egymást. Amde
hiába vártam, rosszabbodó egészségi állapo-
ta miatt nem tudott jönni. Aztán - mivel a
rossz hír számon jár - megtudtam a fűjal-
mas üzenetet, hogy hosszúan tartó betegségé-
re utón február 2-án, életének 85. évében el-
hunyt Budapesten. Már nem jöhetett, így
hozták haza. A Farkasréti temetőben február
18-án vettek síre bűcsőt rokonai, barátai és
pálytársai. Szülővárosa Rákus sirkertjében
lévő családi sírboltba - szílei, testvérei és
közeli rokonai mellé - helyezett végső nyugal-
omra február 21-én. Ott aluszt az önk
álmát, ahol álmának őrzője a sírmlék posz-
tamentumán áll, köbűl áragott, szárnyat
viselő anyjai alak.
Fájjalva elhunytát azon egyeksem, hogy

műltjára visszapillantok Atyja, Karig Emil
(1883-1948) a mai Szlovákiában, a Kis-Kár-
pátok délkeleti lábánál, a Pozsonytól észak-
keletre lévő Bazánban született. Zenészmű-
vel. Tanári működését Sopronban kezdte,
Temesváron folytatta, majd 1907-től a bajai
tanítóképzőbiz. került. Erdemei között emlí-
tehetők többek között, hogy részt vett a Bajai
Liszt Ferenc Kör megalapításában, annak
igazgatója és zenetudományának is első vezető-
je lett. Helyi lapok zenei munkáira, felelős
szerkesztője és kiadója volt: a Filharmonia
című ifjúsági helyi kiadványának, és a bajai
születésű Kun Imre fővárosi hangverseny-
rendező segítségével hangversenyszervezői
tevékenységét is folytatott, minek követke-
ztében világhírt művészek is megfordultak
Baján. Az evangélikus vallású zenetanos
Baján, 1910. december 22-én feleségül vette
a bicsikai származású, katolikus Moravcsik
Janka Bertát. Házasságukból született fiúk és
két lányuk.

Karig Sára, szüleinek Tóth Kálmán utca 29.
számú egykori első bajai otthonában 1914.
június 13-án jött a világra.
A hugenotta származású Karig-család tagjai
több nyelven beszélnek. Sára már bajai ot-
thonában elsajátította a német nyelvet, Po-
zsonyból - apja rokonainak háromnyelvű vá-
rosából - egy kis szlovák nyelvtanert is
ráragadt. Gyermek és ifjúkorát Baján tölte
velancielik bünyevicel is megtanult. Az an-
glikusaszonyok hajoroszági intézetében
tanult, ahol felváltva német és angol nyelvű
tanítás folyt. Felsőfokú tanulmányait a sze-
gédi egyetemen kezdte (1932-1933), Buda-
pesten a Kereskedelmi Akadémián folytatta
(1934), majd dr. Horváth Ferenc bajai polgár-
mester lányának tanácsára - aki másodszor
Szent-Györgyi Albrecht ment feleségül -,
Nagy-Britanniában, Durham város és Lon-
don egyetemén (1934-1937).

Hivatási alkalmazója volt a Salgótarjáni
Vas- és Gépgyárnak, a Pesti Magyar Bank-
nál, valamint a budafoki Somssich Borkeres-
kedő Rt.-nél dolgozott. (1937-1944). Aztán a
Svéd Vöröskereszt gyermekosztályának Bu-
dapestben (1944), a Hazahoztali Kormánybi-
zottságnál (1945-1946), Budapesten a Bri-
tish Councilnél idegennyelvű levelezőként,
előadóként és tanulmányi titkárként (1946-
1947).

A személyi kultusz idején majd hét esztendő-
t (1947-1953) töltött a szovjetunióbeli worka-
tai jaytő- és munkásbörben, ahová politikai
fogolyként vitték, ahonnan 63 % os rokkant-
ként került haza, ahol megtanulta az orosz,
belorusz és ukrán nyelvet. Rokkantságvégzős
lett (1954-1955) és újra kellett kezdenie éle-
tét. Régi barátja, Orntay Gyula megíthetése
szármán a műfordítást ajánlotta, de hiába
beszélte anyanyelvi szinten az angolt, ősz
fordító csoportok nem engedték be körükbe.
A Corvina Kiadó számára csupán olyankor
fordíthatott, amit mások nem vállaltak. Köz-
ben bulgárral kezdett tanulni 1956-ban. Az Új
Magyar Könyvkiadó, majd 1956-1989 kö-
zött az Európa Könyvkiadó szerkesztője lett.

Volt az Új Tükör rovat szerkesztője is 1989-
ben és a Nagyvilág indulásától kezdve annak
állandó külle munkatársa.

Díakkorában kétfő szeretett volna lenni, de
hamarosan rájött, hogy abból nem lehet meg-
élni. Baján zenét tanult éppúgy, mint az is-
kolokában a német mellett angolt, latin, gör-
ögöt és franciát. Mint vallotta: "Később lett
nagy "kénytelen szerelmem" az orosz nyelv,
és ezen hatalmas, gazdag, sokszorosító nyelvi
kultúrán át a szláv világ. Az életnek nagy-
on nehéz pillanataiban olyan korlátok fölé
emelt az orosz nyelv, hogy meghútam: a
szellemi szabadságnak milyen korlátlan le-
hetőségei vannak!" Amikor már tudott oros-
zul - hiszen Ámban, szerelmében nincs
lehetetlenség - igyekedett megközelíteni a
többi szláv nyelvet és az ézetet is tanulni
kezdte 1973-ban.

A műfordító Karig Sára szerette pályáját,
azzal foglalkozott, aminek kedve volt. Scha-
sem ment fejhez, minden idejét az irodalom-
nak szentelhette. Egyaránt fordított nagy és
kis országok irodalmát, nincs adatom arról,
vejon hány kötetet valót. Talán a legideg-
esebb szerző-partnerai voltak a bolgár Jordan
Jokov, Jordan Radicekov és Blaga Dimitro-
va, az orosz Mihail Bulgakov, az ausztrál
Alan Marshall, az indiai Rabindranath Tagore,
a japán Abe Kobo, a nigériai Chinua
Achebe és folytathatnám: Atanasz Dalceev,
Szavva Dzungulov, Vlagyimir Luksin, Sean
O' Casey, Oleg Rosszjanov, Juri Szererik,
Vaszil Szimonenko, Petrick White, Michael
Wildig és mások magyar megközelítései.
Azt nyilatkozta egyszer: "... ahogy Bloktól
tanultam oroszul és Jakovtól bolgárral, fordít-
ás közben mindig úgy tanultok Kosztolányi-
tól magyarul."

Közéleti személyiség volt a Magyar Pen
Klub, valamint a Modern Filológiai Társaság
intézőbizottságának tagja, a Magyar Ukrán
Társaság elnöke, a Károlyi Mihály alapít-
vány titkára stb.

Együttértézt és kiemelkedő segítőkészséget
tanúsított a zsidósággal a numerus clausus
rendeletől kezdve a deportálásokig, meg-
mentésük érdekében még névházasságok
kötésével nem riadt vissza. Az izraeli Jád
Vaem hálóból a Világ Jámborai közé sorol-
ta. A bolgár állam műfordításaiért a Círiil és
Metód érdemrenddel tüntette ki. Hetvenedik
születésnapján magas hazai kitüntetésben re-
szesült. Díjakat is kapott. A Művészetek Alap
irodalmi díját 1981-ben, József Attila-díjt
1986-ban, Demény Pál Emlékémet 1993-
ban.

Tándori Dezső "magyar világirodalmunk
Karig Sárjának" nevezte földjüket, aki élett
tragédiákat, de megpróbáltatásokat és átlá-
goló felüli megterheléseket vállalt sikereket
is. Most, hogy mozgásképes kizöldelmekdeli teii
életét a halál elragadta, illendő részvétellel
vessz tőle bűcsőt gyászoló szülőváros, min-
den bajai, aki ismerte, szerette és tisztelte.

Nemes Farkas Zsuzsa kiállítása elé

"Minden nyitva áll, mintha karjait nyújtaná felétek", esendül fel bennem egy ismerős zen moandás, amikor Nemes Farkas Zsuzsa képeit szemléltem. Akár a természet növény- és állatvilágában való elmélyüléseire, akár az emberközpontú világ arcvonásait firkésző rajztanulmányaira vetem pillantásomat, gondolataimat és érzéseimet azonos hatások érik.

Az alkotások tematikai elkötelezettségre való tekintet nélkül két alapulajdonoságot mondhatnak magukénak: az egyik az emberi kitarukozást a maszóelő nyitott és tisztá szemléletmód, a másik pedig a létezés alapját fészesző alkotókévd fajkülönbségsá. Nemes Farkas Zsuzsa ugyanis nem kevésbé üdvös feladatra szánta rá magát, mint hogy az érzékelhető világ felmutatása által átéljen az érzékelhetetlen világ közsözében, s a természetet és az embert egyaránt a lélek felől közelítse meg. Igazán magasztos elhatározás, amelynek háttérében a régi keleti mestereknek az a felismerés húzódik meg, hogy minden elem élő anyagból van - a virág, a víztökör, a kavica vagy a falomb mind élnek, akárcsak a madárak, a rovarok, s mi magunk, a nagy elemek gyermekei.

Természet és ember, ember és természet - két kulcsjelentőségű fogalom, amelynek kölcsönhatásában lényegében világunk egyensúlyi állapota tételeződik. Ahól elborul az emberi lélek, ott nem viseltettek tisztelettel minden írást, ami él és létezik. Ez a felismerés jut kifejezésre Nemes Farkas Zsuzsa rajzszorozatán, amely a kínai rajz-írásához hasonlóan elsősorban szellemi gyakorlatként fogható fel. A meglátás és a kézmözgás egységessége magát a szívet szólaltatja meg, s mint ahogy Zsuzsa művészetének jeles érteje, Juhász Erzsébet fogalmazott, a művek "nemcsak az élet egy-egy súlyos korszakát jellemzik, hanem magukban rejtnek egyetemesebb válaszokat is". Ami annyit jelent, hogy a rajzok - kivétel nélkül emberi aróbrázolások - a meditáció, a belső elmélyülés látható kifejeződései. Vagyis: a művész mindig az egyediből, a konkrétumból indul ki, hogy felmutassa az egyetemesen érvényes archetípust, az abszolútumot, amely egyszerre minden és semmi. Hiszen ha elvonatkoztatjuk ezeket az arókat az élet adott kulisszáitól, úgy egyetemes érvényűvé válik a belőlük áradó megszenvedettség, kiszolgáltatottság és beletörődés, de ugyanakkor a tanácsatlanság és a zavardottság

is, az emberi sors keserű oldalának valamennyi megpróbáltatása. Ezáltal a háttérben munkáló dokumentáris jegyek másodlagossá válnak, a minőség egy magasabb fokozatára lépnek, s a szubjektív beelélés hártáján átszűrődve immár a kozmikus tudatot juttatják kifejezésre.

Nemes Farkas Zsuzsa természetközössége közös valódságunkat mutatja fel. Pontosabban: közös eredetünkre, életünk közös forrására utal.

Tematikai és kifejezésbeli kettősége majdhogynem látszólagos, hiszen ember és természet kezdetektől fogva együvé tartozik, együtt alkotja a harmónia idejét, ami nem más, mint a boldogság és az élet teljességének feltétele.

A növény- és állatvilághoz való viszonytban az ember lényegében énjének alapulajdonoság határozza meg. A természet nem ellenségünk, amit le kell győznünk, hanem védelmezőnk, maga az élet bölcsője, figyelmünket a művész, aki minden élőben felfedezi az istenség nyomát. Madarak létán a mennyben érezünk magunkat, ugyanakkor sokszorosan tudatosul bennünk röghözközösségünk, hangtályosabbá válnak testi korlátaink.

A kínai császárak temetésén ember nem lehetett jelen, ezért a sírások tolnakhat öltöttek és fekete madarakká változtak. "A növényi kép, de a madár már szándék", mondja egy régi költő, s hogy nagyon közel jár az igazsághoz, azt az egyik legismertebb haiku-mester, a gyaloglásairól híres Bashō sorai támasztják alá: "Madárka ébredj, ébredj, haladjunk együtt az úton".

Nemes Farkas Zsuzsa művészetének varázsa nyugalmi jellegében, szemlélődő tulajdonosságában bontakozik ki. Az emberi sorokot firkésző rajzokat ugyanolyan lírai érzékenység hatja át, mint színes akvarellolaj-vázspasztekképeit. A belőlük áradó humánusot szemlélődéket érzékelve miniket is hatalmába kerít az elmélyülés sodró ereje. A létezés pilléreire gondolunk, s egyszerűben visszhangra lel bennünk Friedrich Hebbel költészetének néháy fozzalánya: "Felcsapsz és leomlasz, élet / Roppanat csodádat érezve élek, / Mely létemre nehezül".

Nemes Farkas Zsuzsa ennek a csodának immár makulátlán birtokosa, titoknyitó papája, akiben a tőkély és a szépség írni

elkötelezettség másokat is átható hitte érlelődött. Legyen úgy, hogy madárkái hűségese kísérjék a megkezdett úton, akárcsak Kelet halhatatlan költőjét, a mindennel felérő megvilágosodás apostolaként tisztelt Bashōt.

Szombathy Bálint

Könyvajánlat

A Nimród Alapítvány az elmúlt év végén, karácsony előtt jelentette meg Bórczky Kornél "Gemenetől Gemencig" című könyvét.

"A két tájnév között egy Ember élete. Egy élet, amely a természet, a vad és a vadászat szolgálatában telt el."

A posthumus emlékkönyv a szerző torzóban maradt memoárjait adja közre.

A kötetet Szarvas Pongrács grafikus művész illusztrálta.

A gemenci tñ minden barátjának ajánalom figyelmébe a kiadványt.

Nyúl Bertalan

BAJAI HONPOLGÁR

Várterületi és
Könyvszolgáltató Lap

Megjelent minden hónap

első napján

ISSN 1416-6469

<http://www.bajaihonpolgar.hu/bajaihonpolgar/mutato.htm>

A szerkesztőbizottság vezetője:

Bárány Tibor

Szerkesztő:

Gyulavári József

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bárány László, dr. Dancs István, Ister Anikó, Kálcsics Béla, dr. Laki Ferenc, Simony József, dr. Selyess Ede, Schridt Antal, dr. Vajnai László

Lapolapító és kiadó:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:

6520 Baja, Otvarányi Imre u. 14.

Fenn tartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTF Kereskedelmi Bank Rt. Bajai

Fiókja: 11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

BAJAPRESS Kft.

Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79322-241

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MÉG ES NEM KELDÜNK
VISSZA.